

Milieu en gezondheid

Actiebrochure

Sinds enkele jaren hebben de vakbonden een milieuwerking. Dit uit zich onder meer in de organisatie van vorming en het uitgeven van publicaties. Om die bestaande milieuwerking een extra impuls te geven werd een project uitgewerkt door de Vlaamse vleugels van de drie grote vakbonden. Dit milieuproject wil meer specifiek rond twee thema's de syndicale milieuwerking bijkomend versterken. Enerzijds gaat het over 'ruimtelijke verweving en milieuhinder' en anderzijds om **'milieu en gezondheid'**. Deze thema's zijn voor de vakbonden vrij nieuw en bijzonder belangrijk. Met het milieuproject zal over deze thema's zowel breed informatie verspreid worden binnen de vakbonden als heel concreet terreingericht, via pilootprojecten, een syndicale methodologie uitgewerkt worden. Dit project is mede mogelijk gemaakt met financiële steun van de Vlaamse overheid, die hiermee het belang van de vakbond als één van de actoren in het milieubeleid erkent.

Deze brochure wil aanzetten tot het voeren van actie rond het thema 'milieu en gezondheid'.

Deze brochure is een voor het ACV aangepaste versie van de brochure 'Milieu en gezondheid in en om de onderneming: een syndicaal actiepunt!', die door de vzw Arbeid & Milieu, in samenwerking met ACV, ABVV en ACLVB werd aangemaakt. De oorspronkelijke brochure werd geschreven door Valérie Vanhoutte van de vzw Arbeid & Milieu.

INHOUD

1	Inleiding	4		
2	Het complexe verband tussen milieu en gezondheid	6		
2.1	Ook mijn probleem	7		
2.2	Gevaarlijk leven	8		
3	Van onderneming tot regio	12		
3.1	In de onderneming	13		
3.2	Rondom de onderneming	14		
3.3	De geïndustrialiseerde regio	15		
4	Actie!	18		
4.1	Het actieplan	21		
4.1.1	Vorbereiding	22		
4.1.2	Voorstelling problematiek op Comité PB en OR	24		
4.1.3	Actieplan opstellen	25		
4.1.4	Actieplan uitvoeren	27		
4.1.5	Evaluatie	27		
4.2	Inspectiediensten	27		
4.2.1	De inspectie toezicht op het welzijn	28		
4.2.2	Milieu-inspectie	28		
4.2.3	Gezondheidsinspectie	28		
4.3	Bevoegdheden van de overlegorganen	29		
4.3.1	Het Comité voor preventie en bescherming op het werk (Comité PB)	29		
4.3.2	De ondernemingsraad	31		
4.3.3	De syndicale afvaardiging	31		
4.4	Milieu- en gezondheidsinformatie	32		
4.4.1	Milieuvergunning	32		
4.4.2	Milieujaarsverslag (Vlaanderen)	32		
4.4.3	Jaarsverslag van de Milieucoördinator (Vlaem II, art. 4.1.9.3.1.) (Vlaanderen)	32		
4.4.4	Jaarlijkse toelichting van de werkgever (Vlaem II, art. 4.1.9.3.1. en Codex, Titel II, . Hoofdstuk 4, artikel 16)	34		
4.4.5	Preventieadviseurs, maand- en jaarverslagen van de interne en externe dienst PB	34		
4.4.6	Globaal preventieplan en jaarlijks actieplan	35		
4.4.7	Economische financiële informatie (EFI)	36		
4.5	Milieu- en gezondheidskalender	37		
4.6	Wat indien je in de buurt van een vervuilend bedrijf woont?	38		
5	Antwoord van de overheid	42		
5.1	Milieu en Gezondheid	42		
5.2	Welzijn op het werk	45		
5.3	Milieuwetgeving met betrekking op bedrijven	46		
5.3.1	Vlaanderen	46		
5.3.2	Brussel	47		
6	Vormen van milieuvervuiling en -hinder	48		
6.1	Buitenlucht	49		
6.2	Binnenlucht	53		
6.3	Bodem	54		
6.4	Water	55		
6.5	Voeding	57		
6.6	Straling	58		
6.7	Hinder	59		
6.7.1	Geluidshinder	59		
6.7.2	Geurhinder	60		
6.7.3	Lichthinder	61		
	<i>Bijlage 1 : Checklist milieu en gezondheid</i>	62		
	<i>Bijlage 2 : Wie is wie in het milieu?</i>	67		

Inleiding

Inleiding

Wetenschappers zijn het er al langer over eens dat het niet goed gaat met ons leefmilieu. De negatieve gevolgen van milieuvervuiling op onze gezondheid zijn echter pas uit recenter onderzoek gebleken. Er bestaat geen enkele twijfel meer dat naast leefgewoonten en erfelijke en sociale factoren, ook **de manier waarop we omspringen met het milieu een weerslag heeft op onze gezondheid**. Overal duiken nieuwe vormen van kankers, allergieën en astma's op (hoofdstuk 2). Niemand kan er aan ontkomen. We ademen allemaal dezelfde vervuilde lucht, zwemmen in hetzelfde water en eten hetzelfde voedsel. Ook op het werk komen we vaak in risicovolle situaties terecht: we werken met gevaarlijke stoffen of komen in contact met ioniserende stralen, sommigen vertoeven de ganse dag op de weg en dus in de luchtvervuiling, we werken met veel te luide machines... Ook de rest van de bevolking blijft niet gespaard. Wat te zeggen van buurtbewoners van een bedrijf dat giftige gassen uitstoot of wat als je in de buurt woont van een bedrijf dat een hinderlijke geur verspreidt?

Gelukkig kunnen ook wij iets doen om tot een gezonder milieu en dus een betere gezondheid te komen. **Daar speel jij, de werknemersvertegenwoordiger, een belangrijke rol in!** Natuurlijk kan je dagdagelijks milieubewuster leven (door bijvoorbeeld je auto eens thuis te laten), maar vooral in en om de onderneming kan jij het verschil maken. Als werknemersvertegenwoordiger, en zeker als lid van het Comité PB (Comité voor Preventie en Bescherming op het werk), is het jouw taak het

milieu en gezondheidsbeleid van je bedrijf in de gaten te houden. Zowel binnen het bedrijf als voor de buurtbewoners. Dit is echter geen eenvoudige taak. Milieu en gezondheid is immers een uiterst delicate problematiek. Denk bijvoorbeeld aan de 'mogelijke' tegenstelling tussen tewerkstelling en milieu. Daarom is deze brochure samengesteld als houvast voor comitéleden. Hoe kan je milieu en gezondheidsproblemen opsporen? Wat zijn de knelpunten? Hoe een probleem voorleggen op het Comité PB? Op al deze vragen wordt een antwoord gegeven in hoofdstuk 4.

In hoofdstuk 6 krijg je een overzicht van alle milieufactoren die een negatieve invloed kunnen hebben op de gezondheid. Per milieucompartment (bodem, lucht, water, straling, ...) worden de voornaamste milieu- en gezondheidsproblemen aangestipt. Er wordt zoveel mogelijk gewerkt met actuele voorbeelden.

Dit project is tot stand gekomen op initiatief van de drie **Vlaamse vakbonden: ACLVB, ABVV en ACV**, met steun van de Vlaamse overheid. Vakbonden zijn vandaag belangrijke partners in het maatschappelijke debat rond het milieubeleid. Waarom we als vakbond aan milieu moeten werken vind je in de ACV- folder 'milieu en de onderneming', uitgegeven in juli 2004.

We hopen dan ook op je medewerking en enthousiasme te kunnen rekenen! Uiteraard sta je niet alleen. Achteraan deze brochure staan nog een aantal nuttige adressen die je kunnen helpen.

*Het complexe verband tussen
milieu en gezondheid*

2

Het complexe verband tussen milieu en gezondheid

2.1 OOK MIJN PROBLEEM

“Milieu en gezondheid is een ver-van-mijn-bed-verhaal. Ik heb daar toch niks mee te maken”

Deze reactie is heel begrijpelijk. Daarom willen we je eerst de volgende vragenlijst voorleggen. Het principe is heel eenvoudig. Je leest de vraag en antwoordt met ja of nee.

	JA	NEE
Eet je vaak ongewassen fruit en groenten?	☐	☐
Vergeet je soms je huis te verluchten in de winter?	☐	☐
Woon je in de buurt van een hoogspanningskabel?	☐	☐
Heb je soms last van lichthinder van bijvoorbeeld een straatlantaarn?	☐	☐
Woon je in de stad of in een industriegebied?	☐	☐
Maak je veel gebruik van een computer?	☐	☐
Gebruik je soms solventen zoals white-spirit?	☐	☐
Ga je soms zwemmen in zee of in een meer of rivier?	☐	☐
Rij je vaak door tunnels?	☐	☐
Woon je in de buurt van een gsm-mast?	☐	☐
Werk je vaak met gevaarlijke stoffen?	☐	☐
Heb je soms last van geluidshinder van burens, bedrijven of verkeer?	☐	☐
Vind je dat je bedrijf te weinig verlucht wordt?	☐	☐
Bel je veelvuldig met je gsm?	☐	☐
Heb je soms last van geurhinder?	☐	☐
Sta je vaak in de file?	☐	☐
Sta je veel bloot aan de zon?	☐	☐
Woon je in de buurt van een luchthaven?	☐	☐
Woon je op of in de buurt van een verontreinigde bodem?	☐	☐

Indien je in bovenstaande lijst veel 'ja' hebt aangekruist, loop je meer risico op gezondheidsproblemen veroorzaakt door het milieu. Toch is het verre van een uitgemakte zaak dat dit risico automatisch zal leiden tot gezondheidsproblemen. Je hoeft je zeker niet onmiddellijk zorgen te maken. Zo is nog niet bewezen of het gebruik van een gsm en het wonen naast een hoogspanningskabel of een gsm-mast schadelijk zijn voor de gezondheid. Maar ook het omgekeerde is nog niet bekend. Waar wel eensgezindheid over bestaat bijvoorbeeld is dat te weinig verluchten leidt tot meer astma's en allergieën. **Het verband tussen milieu en gezondheid is dus niet altijd zo eenvoudig.** Als deze vragenlijst al iets aantoon, dan is het wel dat de milieu- en gezondheidsproblematiek ook jouw probleem is. Iedereen komt ermee in aanraking.

Meer informatie over de antwoorden op bovenstaande vragen vind je verder in de brochure, in hoofdstuk 6.

2.2 GEVAARLIJK LEVEN

“Aan leven en werken zijn toch altijd risico's verbonden. Je moet daar maar mee leren leven”

De laatste honderd jaar is onze samenleving ingrijpend veranderd! Jammer genoeg brengt deze 'welvaart' ook niet te onderschatten risico's met zich mee. Vele risico's zijn ondertussen gekend (denk maar aan de invloed van asbest op onze gezondheid) terwijl andere voorlopig onbekend blijven (is het gebruik van een gsm nu schadelijk voor onze gezondheid?). Het leren leven met deze risico's is noodzakelijk geworden om ons welvaartspeil te blijven handhaven. Het is onmogelijk om alleen maar nieuwe producten en productiemethodes te lanceren waarvan we de gevolgen voor 100% kennen. Toch is enige voorzichtigheid wel op zijn plaats. Op dit moment is zeker ook het milieu het slachtoffer van onze maatschappij. Enkele voorbeelden:

- watervervuiling door de industrie (chemicaliën, lekende olietankers), landbouw (pesticiden, nitraten)

en de bevolking (uitwerpselen, etensresten en wasmiddelen);

- luchtvervuiling door het toenemende verkeer, de veestapel en industrie;
- geluidsoverlast door industrie en transport;
- bodemverontreiniging door de opstapeling van gevaarlijk afval of stookolielekken;
- ...

Milieuproblemen hangen dus nauw samen met de manier waarop we leven. De mens op zijn beurt, is voor zijn gezondheid afhankelijk van de toestand van het milieu. Een goede gezondheid vereist een goed milieu. Om te overleven zijn we afhankelijk van zuiver drinkwater, zuivere lucht en voedsel uit een niet-giftige bodem. We staan in voortdurende wisselwerking met de natuur en ons welzijn zal dan ook in belangrijke mate bepaald worden door de manier waarop we omspringen met onze leefomgeving.

Menselijke activiteit bv. fabrieksrook

Milieuprobleem bv. luchtvervuiling

Gezondheidsprobleem bv. astma

Er is een verband tussen de milieuverontreiniging en onze gezondheid. Daar bestaat geen onzekerheid meer over. Waar wel onzekerheid over bestaat, is hoe groot dit verband nu werkelijk is. In welke mate heeft het milieu een invloed op onze gezondheid en in welke mate spelen andere factoren zoals levensstijl en genetische aanleg een rol? Zo is niet duidelijk of een persoon met longkanker deze ziekte opgelopen heeft door op het werk gevaarlijke producten in te ademen of door dagelijks een pakje sigaretten te roken. Meestal worden we blootgesteld aan **meerdere giftige stoffen**. Door deze gelijktijdige opname is het effect op de

gezondheid nog groter en is het effect van iedere stof afzonderlijk moeilijk te achterhalen.

Men kan ook opmerken dat bepaalde personen **gevoeliger** zijn aan milieuverontreiniging. Zo zijn baby's en kinderen over het algemeen meer vatbaar voor verontreinigingen en zijn personen die lijden aan astma vaak gevoeliger voor de invloed van luchtverontreiniging. Van vele stoffen zijn de **effecten ook nog niet bekend**. Zo werd asbest lange tijd als een wondermiddel beschouwd.

Belangrijk is dat men ook rekening moet houden met de **duur** van de blootstelling. Zo stijgt het risico op bepaalde kankers met de duur van de blootstelling, veeleer dan met de intensiteit ervan. Met andere woorden: mensen die hun ganse leven onder een vervuilende fabrieks-schoorsteen leven hebben meer kans om kanker te krijgen dan mensen die éénmalig in contact komen met een hogere concentratie van dezelfde stof.

Het is dus moeilijk om het verband tussen milieu en gezondheid met harde cijfers weer te geven. Doordat we iedere dag nieuwe stoffen in ons milieu brengen, wordt het steeds moeilijker om de nodige wetenschappelijke kennis op te bouwen. De gouden stelregel blijft daarom ook dat het beter is zo weinig mogelijk te vervuilen, dit noemt men het **voorzorgsprincipe**. Wanneer je met andere woorden geen zekerheid hebt over de mogelijke risico's, probeer dan de blootstelling aan de vervuilende stoffen tot een minimum te beperken. Dit kan het best door te voorkomen dat de stoffen in het milieu terechtkomen. Werknemersvertegenwoordigers hebben dan ook de belangrijke taak om het milieubeleid van hun bedrijf op te volgen om zo hun eigen gezondheid en die van hun familie en de buurt in ruime zin te beschermen.

Figuur 1: verschillende factoren hebben een invloed op de gezondheid.

BIOMONITORING

Er is dringend nood aan onderzoek dat het verband tussen milieu en gezondheid nader bekijkt. In Vlaanderen is men pas sinds 2000 gestart om het verband tussen milieu en gezondheid systematisch te onderzoeken. De resultaten van het eerste Vlaams grootschalig onderzoek rond milieu en gezondheid (november 2000), waren weinig geruststellend. Het was de eerste keer dat men **de vervuiling in de mens zelf ging meten**. 500 mensen in Hoboken, Wilrijk en Peer werden onderzocht. Toch wel verrassend is dat de toestand in landelijke gebieden niet veel beter is dan in stedelijke, industriële regio's. Jongeren in Peer hebben meer dan gemiddeld cadmium in het bloed. Bij jongeren in Hoboken en volwassen vrouwen in Peer worden in het bloed de meeste dioxines gemeten. De **conclusie** was glashelder: *de invloed van de vervuiling op de gezondheid is groter dan vermoed. Hoewel de onderzoekers zeggen dat paniek niet nodig is, is er toch reden tot bezorgdheid.*

In 2003 is onder meer daarom 'het Steunpunt milieu en gezondheid' (zie ook 5.1.) in heel Vlaanderen gestart met een zogeheten biomonitoring-onderzoek. Onder biomonitoring begrijpt men het meten van de blootstelling aan milieuvervuilende stoffen en de effecten hiervan in de mens zelf. In acht aandachtsgebieden in Vlaanderen - die elk model staan voor een bepaald type van milieubelasting (platteland, industrie, stad) - worden de mogelijke effecten van milieuvervuiling op de gezondheid van de bevolking in kaart gebracht. Per streek worden in een cyclus van drie jaar verschillende leeftijdsgroepen onderzocht: eerst het navelstrengbloed bij de geboorte (men onderzoekt op PCB's (polychloorbifenylen), dioxines, cadmium, lood en gechloreerde pesticiden), het jaar erna jongeren van het derde middelbaar, het derde jaar zijn de volwassenen aan de beurt. De onderzoekers willen gegevens verzamelen over een langere periode zodanig dat duidelijke trends kunnen worden afgeleid én de overheid klare wetenschappelijke informatie krijgt. Meer hierover is te vinden op <http://www.milieu-en-gezondheid.be/onderzoek/sd3biomonitoring/index.html>

*Van onderneming
tot regio*

3

Van onderneming tot regio

“Met gevaarlijke stoffen binnen de onderneming hebben we al werk genoeg. We moeten ons toch niet gaan bezig houden met de buurt, laat staan de regio.”

We hoeven er geen doekjes om te winden. Ondanks talrijke inspanningen van de Vlaamse bedrijven blijven de **industrie** en het **transport** belangrijke veroorzakers van milieuverontreiniging en dus ook van milieu- en gezondheidsproblemen. Afhankelijk van de sector waarin men tewerkgesteld is, komt de werknemer in contact met diverse gezondheidsrisico's. Niet alleen werknemers hebben er echter last van. In sommige gevallen zijn ook omwonenden van een vervuilend bedrijf het slachtoffer. Het spreekt voor zich dat de impact van een ganse geïndustrialiseerde regio zoals de Gentse kanaalzone nog veel groter en onoverzichtelijker is dan de impact van een individueel bedrijf.

3.1 IN DE ONDERNEMING

In vrijwel alle bedrijven en organisaties worden gevaarlijke stoffen aangetroffen. Uit **Europees onderzoek** (2000) blijkt dat 22% van de werknemers in de Europese Unie minstens een kwart van de werktijd blootgesteld wordt aan giftige dampen. Daarnaast gaat 16% van de werknemers dagelijks op hun werk met gevaarlijke stoffen om. Die blootstelling kan op diverse manieren schadelijk zijn voor de gezondheid: lichte irritatie

van ogen en huid, chronische longaandoeningen, vruchtbaarheidsproblemen, aantasting van zenuwstelsel en immuunsysteem, kanker en geboortefwijkingen, ... Voorbeelden van **gevaarlijke producten** zijn boorolie in de metaalindustrie, houtstof en impregneermiddelen in de houtindustrie, ammoniak en sommige zepen in de onderhoudsondernemingen, ertsstof en koolmonoxide in de hoogovenindustrie, pesticiden in de landbouw en cement en bekistingolie in de bouwonderneming.

Wereldwijd worden jaarlijks vierhonderd miljoen ton chemische stoffen geproduceerd en alleen al in de Europese Unie zijn er 100.000 verschillende stoffen geregistreerd voor verkoop. In het **Europees witboek chemische stoffen** (<http://europa.eu.int/comm/environment/chemicals>) wordt onder andere beschreven dat we slechts van een beperkt aantal van deze stoffen precies weten wat de risico's zijn voor de mens en het milieu. Daarom wil Europa een systeem voor registratie, evaluatie en vergunning van die chemicaliën invoeren zodanig dat de producenten zelf deze risico's moeten gaan onderzoeken en vermelden. De principes van het witboek worden nu in Europese wetteksten gegoten. De bedoeling is een hoge mate van bescherming van de menselijke gezondheid en van het milieu creëren uitgaande van het voorzorgsprincipe. Ook in de codex voor het welzijn op het werk worden hoge eisen gesteld aan werkgevers om blootstelling van hun personeel aan schadelijke stoffen op de werk-

plaats te voorkomen (Codex over het welzijn op het werk, Titel V). Ondernemingen hebben trouwens goede economische redenen om het werken met schadelijke stoffen zoveel mogelijk te beperken: uitval van werknemers door ziekte en arbeidsongeschiktheid, daardoor verlies aan productiviteit en een verlies aan imago...

Informatie over zowel de Europese als Belgische wetgeving over gevaarlijke stoffen is te vinden op: <http://be.osha.eu.int/p/legislation-02>. Ook het ACV beschikt over interessante informatie: op www.acv-online.be kan je een databank gevaarlijke producten raadplegen. Er bestaat ook een brochure rond kanker-verwekkende en mutagene stoffen. In de **checklist van bijlage 1**, kan je alvast nagaan of in zijn bedrijf verantwoord met gevaarlijke producten omgesprongen wordt.

3.2 RONDOM DE ONDERNEMING

Bedrijven hebben niet alleen een invloed op de gezondheid van mensen die er dag in dag uit werken maar ook op de **buurtbewoners** van dit bedrijf. Een bekend voorbeeld is alle ophef rond de uitstoot van verschillende verbrandingsovens, onder andere Indaver en Isvag. Er bestaan ook minder bekende voorbeelden zoals de veroordeling van de zaakvoerder van een eierfabriek in Oost-Vlaanderen. In juni 2003 kreeg hij tot vijf maanden cel met uitstel en een boete van 37.184 euro omdat de ondraaglijke geur van rotte eieren, afkomstig van zijn bedrijf, het leven van de buurtbewoners verpestte. Oorzaak van de geurhinder bleek de waterzuivering. Nochtans is er met een overkapping een technische oplossing voorhanden, maar daar had de zaakvoerder aanvankelijk geen oren naar.

Meestal komt het echter niet zover en wordt er tijdig ingegrepen. **De vakbond kan hier een belangrijke rol vervullen:** door contacten met de buurt te leggen en te onderhouden, door aanwezig te zijn op infovergaderingen van de onderneming, enz. Indien de vakbond weet wat er leeft in de buurt kan ze daar tijdig op inspelen en de informatie doorgeven aan het Comité PB. De werkgever is in principe verantwoordelijk voor de relaties met de buurt, maar de milieucoördinator kan en moet hierin een belangrijke bijdrage leveren. Hij rapporteert hierover in het jaarlijkse verslag van de milieucoördinator.

Een tevreden en geïnformeerde buurt is belangrijk voor het voortbestaan van de onderneming. De buurt heeft namelijk inspraak bij de toekenning van de milieuvergunning. Meestal wonen er ook werknemers in de buurt van het bedrijf. Ook zij hebben recht op een gezond leefmilieu. Buurtbewoners of bijvoorbeeld een buurtcomité overschatten wel zeer vaak de rol van de vakbond in een bedrijf. Ze gaan ervan uit dat de vakbond slechts een probleem op de agenda van de ondernemingsraad of het Comité PB moet zetten om

het probleem opgelost te krijgen. Zeer belangrijk is dus dat die contacten met de buurt tijdig worden uitgebouwd, niet alleen als er problemen zijn. Er moet een vertrouwensrelatie met de buurt ontstaan. Het is dan ook raadzaam dat ondernemingssmilitanten contacten zoeken met regionale militanten, buurtcomités of lokale milieugroeperingen. En dat er mogelijk een overeenkomst gezocht wordt tussen de bekommernis van beide partijen. Uiteraard moeten vakbondsafgevaardigden erover waken dat hun positie in de onderneming niet in het gedrang komt omdat ze relaties met de buurt aanknopen (bijvoorbeeld de werkgever die hen beschuldigt van het beschadigen van het imago van het bedrijf naar buiten toe).

3.3 DE GEÏNDUSTRIALISEERDE REGIO

Zoals gezegd spreekt het voor zich dat de milieu- en gezondheidsimpact van een ganse geïndustrialiseerde regio nog veel groter en onoverzichtelijker is dan de impact van een individueel bedrijf. Het geluid dat één bedrijf veroorzaakt, hoeft op zich geen probleem op te leveren. In combinatie met het lawaai van naburige bedrijven kan het wél voor overlast zorgen. Zo moesten negen bedrijven op het industrieterrein Genk-Zuid in juli 2003 maatregelen nemen tegen de geluidshinder die ze veroorzaken. Studies hadden aangetoond dat de klachten van de omwonenden wel degelijk gegrond waren. De Genkse burgemeester Jef Gabriëls benadrukte dat hij de echt hinderlijke bedrijven geïsoleerd wil zien, zodat niet alle negen ondernemingen even hard worden aangepakt.

Dat is meestal het probleem. Wie in een gebied met tientallen vervuilende bedrijven leeft - zodat het leefmilieu er veel ongezonder is - staat als omwoner quasi machteloos. **Hoe te bewijzen dat een bepaalde vorm van vervuiling effectief van een bepaald bedrijf komt?** Zo is er in de kanaalzone van Vilvoorde/Grimbergen voornamelijk bij mooi weer veel geuroverlast. De om-

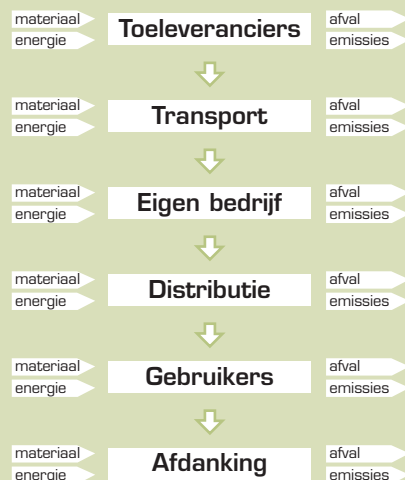
wonenden wijzen steevast vier bedrijven uit de kanaalzone aan als bron van de stank. Uit een rapport van de Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek (VITO) en uit een onderzoek van de milieu-inspectie, dat liep van juli 2002 tot februari 2003, bleek echter dat voornamelijk twee van de vier bedrijven verantwoordelijk zijn voor de grootste geurhinder. Twee bedrijven werden dus ten onrechte in een al te negatief daglicht geplaatst. Ondernemingen kunnen dus ook nadeel ondervinden van milieuproblemen in andere ondernemingen.

Vandaag worden er veel minder schadelijke stoffen in de lucht geloosd dan tien tot twintig jaar geleden, maar uiterst kleine stofdeeltjes gooien roet in het eten. Op plaatsen met veel industrie en met heel druk verkeer zijn de concentraties van fijn stof veel te hoog. De concentraties zijn het hoogst in de Gentse kanaalzone en, door de verkeersdruk, in de omgeving van Borgerhout, Ruisbroek en Vilvoorde. In Oostrozebeke is er een probleem van stof als gevolg van de lokale spaanderplaatindustrie. Tegen 2010 moeten we van Europa deze vorm van luchtvervuiling halveren. Als we daarin slagen, zullen in de steden naar schatting 43 voortijdige overlijdens per 100.000 inwoners voorkomen kunnen worden.

Ook hier kan de **vakbond** een belangrijke maar weliswaar nog minder eenvoudige rol vervullen. Dit kan door enerzijds via het Comité PB een oogje in het zeil te houden op de milieuwerking van het bedrijf zodat problemen voorkomen kunnen worden. Anderzijds kunnen er contacten worden onderhouden met de buurt via regionale militanten, buurtcomités of lokale milieugroeperingen. Aangezien het hier om een gecumuleerde vervuiling gaat is het belangrijk dat de militanten van de verschillende bedrijven contact opnemen met elkaar en gaan samenwerken. Dit is echter gemakkelijker gezegd dan gedaan.

WIEG TOT GRAF BENADERING

Werknemers die op het werk in contact komen met gevaarlijke producten hebben een verhoogde kans op gezondheidsschade. Deze gevaarlijke producten blijven echter niet beperkt tot de werkplaats. Het is belangrijk dat de onderneming de hele productieketen bekijkt, gaande van de grondstoffase via het eindproduct tot de afvalfase. In elke stap van de levensloop van een product (productie, transport, gebruik, verwerking als afval, ...) moet bekeken worden wat dit product betekent op het vlak van energieverbruik, uitstoot van vervuilende stoffen, gezondheid, bron van afval, enz. In heel de levenscyclus moet met andere woorden rekening gehouden worden met de milieu en gezondheidseffecten en moeten deze beperkt worden. Dit wordt de 'wieg tot graf benadering' genoemd.

Bron: Product & Milieu, Levenscyclus van een product, <http://www.productmilieu.nl>, 2003

In de praktijk concentreren bedrijven zich nog teveel op wat binnen het eigen bedrijf gebeurt. Zo sorteren frisdrankfabrikanten wel op de werkvloer, maar wat er met een blikje gebeurt nadat het geconsumeerd is, interesseert hen niet. In sommige bedrijven zijn de eigen werknemers goed beschermd maar de werknemers bij onderaannemers werken in slechte omstandigheden. Het is ook mogelijk dat het afgeleverde product niet veilig is waardoor consumenten gezondheidsschade kunnen oplopen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan voedselveiligheid.

Het Europese ecolabel 'Het Madeliefje' wordt sinds 1992 toegekend aan producten die gedurende de volledige levenscyclus minder schade aan het milieu berokkenen. Het Europees ecolabel staat open voor alle producten behalve voedsel, drank en farmaceutische middelen. Schoonmaakproducten, matrassen, kantoor materiaal, tuin- en doe-het-zelf producten zijn

maar een aantal zaken die in aanmerking komen om een 'Madeliefje' op hun verpakking te mogen plaatsen indien ze gedurende hun ganse levensloop zo milieuvriendelijk mogelijk zijn. Het spreekt voor zich dat producten die minder schadelijk zijn voor het milieu, vervolgens ook minder schade voor onze gezondheid brengen! Meer info is te vinden op <http://www.eco-label.com>

Actie!

4

Actie!

“In vergelijking met een naburig bedrijf hebben wij bijna geen luchtemissies. Trouwens dat product gebruik ik al meer dan 20 jaar en ik heb er geen last van.”

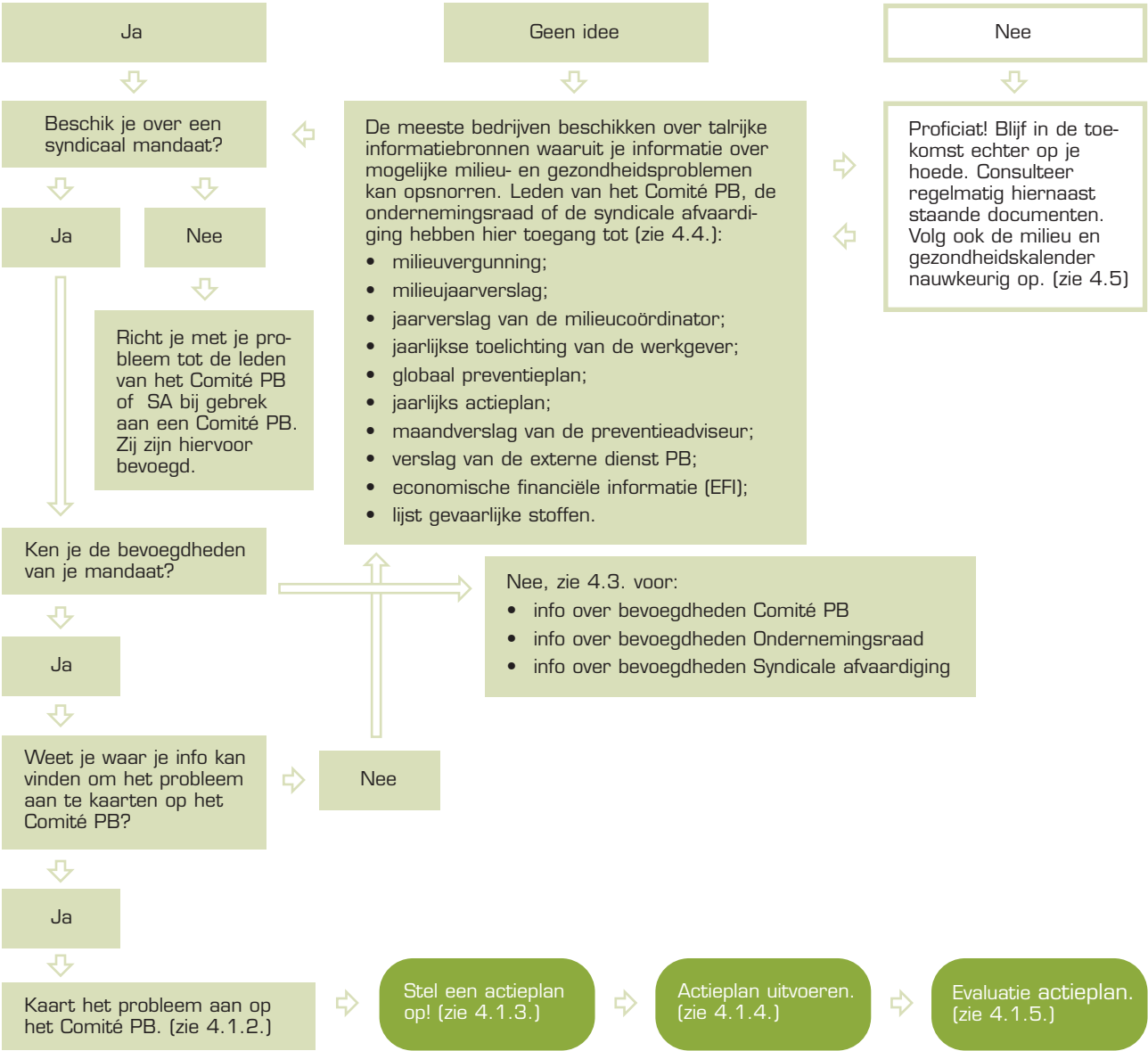
Een actie over milieu en gezondheid op touw zetten in een onderneming is niet eenvoudig. Het gebrek aan kennis over deze zaken en het niet (h)erkennen van de problemen, spelen hierin een belangrijke rol. De betrokkenheid van de werknemers bij het milieubeleid blijft in de praktijk alles behalve evident.

Maar aangezien de kwaliteit van het leefmilieu een niet te onderschatten invloed heeft op hun gezondheid, is het niet meer dan normaal dat werknemers inspraak hebben in het gevoerde milieubeleid. De wetgever heeft een aantal kanalen voorzien waarlangs werknemers deze functie kunnen vervullen. Het probleem is dat deze mogelijkheden nog onvoldoende gekend zijn en dus nog te weinig gebruikt worden. Enige medewerking van de werkgever is natuurlijk aangewezen. Het is uiteraard niet de bedoeling dat werknemers zelf metingen en dergelijke uitvoeren en interpreteren om het gevoerde milieubeleid te evalueren. Dit is een verplichting van de werkgever, die hiervoor een beroep kan doen op deskundigen zoals de milieucoördinator en de preventieadviseur. Via het Comité PB en de ondernemingsraad krijgen werknemers wél belangrijke informatie en adviesrechten betreffende milieu.

Doel van dit hoofdstuk is militanten een leidraad aan te bieden om milieu en gezondheidsproblemen, veroor-

zaakt door het bedrijf, op te sporen en aan te pakken. In het actieschema op de volgende pagina worden enkele essentiële vragen gesteld, die je kunnen helpen een oplossing te vinden voor milieu- en gezondheidsklachten. Dit geldt voor gezondheidsproblemen van zowel de werknemers binnen de onderneming als van mensen die in de buurt van de onderneming of in de geïndustrialiseerde regio wonen. Vanuit dit actieschema wordt telkens doorverwezen naar concrete informatie verder in de brochure. Het eindpunt van dit actieschema is het opstellen, uitvoeren en evalueren van een concreet actieplan rond een klacht. Hoe werknemers dit het best aanpakken staat meer in detail beschreven in 4.1.

4.1 HET ACTIEPLAN

Voor we verder gaan met de uitwerking van het actieplan, willen we toch de aandacht vestigen op een belangrijk punt, namelijk dat **actie voeren groepswerk is**. Het behoort tot de taken van het Comité PB om klachten en problemen op het vlak van milieu en gezondheid te herkennen en aan te kaarten. Een belangrijke sleutel tot succes is dat de actie door een zo groot mogelijke groep gedragen wordt.

In eerste instantie moet getracht worden alle ACV-militanten binnen de onderneming op één lijn te krijgen. De voorbereiding van de campagne gebeurt dan ook bij voorkeur in de **ondernemingskern**. Elke militant kan hierbij zijn specifieke rol vervullen. Leden van de ondernemingsraad beschikken bijvoorbeeld over belangrijke informatie en interessante bevoegdheden als het over het milieu gaat. Via de economische en financiële informatie (EFI) hebben ze een zicht op bedrijfsinvesteringen, dus ook milieuinvesteringen, en ze kunnen hierover hun mening geven.

Indien er geen Comité PB bestaat in de onderneming, worden de bevoegdheden van het Comité PB overgenomen door de syndicale afvaardiging. Dus de afvaardiging kan ook de aanzet geven tot het voeren van een campagne rond een milieu en gezondheidsprobleem.

Probeer op voorhand de werknemersvertegenwoordigers van de **andere vakbonden** in te lichten zodat jullie sterker staan op het Comité PB. Hoe groter de groep van werknemers, die zich achter de actie scharen, hoe krachtiger de argumenten naar de werkgever toe om ook zijn medewerking te verlenen. Samen kan je ook meer informatie verzamelen dan alleen.

Je kan ook rechtstreeks een beroep doen op de **werknemers**. Ze kunnen ingeschakeld worden om mee naar oplossingen te denken. Per slot van rekening kennen zij hun arbeidssituatie het best. Indien werknemers vanaf

het begin betrokken worden, zullen ze ook meer gemotiveerd zijn om mee te werken bij de uitvoering van het actieplan. Richt je hierbij niet alleen tot de groep van vaste werknemers. Vergeet niet de werknemers van onderaannemers, uitzendkrachten, enz.. Ook zij kunnen een belangrijke invloed hebben op milieu en gezondheid.

Je onderhoudt best ook goede relaties met de **preventieadviseurs** en **milieudeskundigen** (milieucoördinator, ...) in de onderneming. Voor het gros van de informatie over milieu, ben je van deze personen afhankelijk. Waarom ook niet onmiddellijk aftoetsen of de **werkgever** de actie niet kan of wil ondersteunen. Indien dit het geval is, dan sta je onmiddellijk meer dan één stap verder.

Wanneer we over milieu en gezondheid spreken, kunnen we ons natuurlijk niet beperken tot de problemen binnen de muren van de onderneming. De grootste aandacht gaat natuurlijk uit naar de impact van de activiteiten van de onderneming op haar omgeving. Daarom moeten we ook contacten opbouwen met de omwoners. In het ACV kan dit via de **interprofessionele afdelingen**. De interprofessionele militanten zijn vaak goed op de hoogte van wat er bij de buurtbewoners leeft. Je kan ook contact opnemen met andere organisaties, zoals **buurcomités**, **milieubewegingen**, enz.. Het is zeer belangrijk om te weten wat de omgeving van je onderneming vindt als het over het milieu gaat.

Hoe kunnen we nu milieu- en gezondheidsproblemen het best aanpakken om zo snel mogelijk tot tastbare, blijvende resultaten te komen? Om hierop te antwoorden, zullen we hierna stap voor stap het actieplan bekijken, van de voorbereiding tot de evaluatie. We onderscheiden vijf stappen:

- voorbereiding;
- voorstelling problematiek op Comité PB en OR;
- actieplan opstellen;
- actieplan uitvoeren;
- evaluatie.

4.1.1 VOORBEREIDING

4.1.1.1 Informatie verzamelen

Om de thematiek in je onderneming – via het Comité PB – ter sprake te brengen, ben je best goed voorbereid. Deze voorbereiding kan omslachtig lijken maar is van essentieel belang. De manier waarop een probleem voorgesteld wordt, heeft immers een grote invloed op de toehoorders. Een slechte voorbereiding, te weinig **concrete informatie**, betekent soms dat de klacht zonder gevolg verworpen zal worden. Iemand die op een Comité PB meldt dat hij van iemand gehoord heeft dat de buurt last heeft van geurhinder zal veel minder geloofwaardig overkomen dan een persoon die in principe dezelfde klacht heeft maar wel een verslag van een buurtvergadering over die geurhinder kan voorleggen en ook het jaarverslag van de milieucoördinator bovenhaalt waarin staat dat hij al regelmatig klachten van de buurt heeft ontvangen. Wanneer je een problematiek wil behandelen op het Comité PB, **verzamel** je dus zoveel mogelijk **informatie**. Verder in hoofdstuk [4.4.] staan de verschillende bronnen waarop leden van het Comité PB zich kunnen beroepen.

Hierna zullen we regelmatig naar deze bronnen verwijzen.

Klachten registreren

Een eerste bron van informatie zijn **klachten**. Sommige klachten worden door werknemers spontaan geuit ('Ik heb precies te weinig verse lucht hier'). Andere klachten kom je dan weer te weten door actief werknemers erover te bevragen. Daarnaast zijn er ook de klachten van buurtbewoners ('Door het vele lawaai 's nachts op dat bedrijf kunnen we moeilijk slapen'). Vaak bestaat reeds een registratiesysteem binnen de onderneming en zal je de jaarverslagen van de interne en externe dienst PB en van de milieucoördinator moeten bekijken of volstaat het om een overzicht te vragen op het Comité PB. Vergeet bij de registratie van klachten de klachten van buurtbewoners niet. Deze zijn niet noodzakelijk terug te vinden zijn in documenten binnen de onderneming. Je kan zelf een overzicht maken van de klachten of indien reeds een overzicht bestaat, dit aanvullen met de klachten die je zelf registreerde. Een mogelijk schema is het volgende:

Datum of periode klacht	Oorsprong klacht: werknemer, buurtbewoner, ...	Aard klacht	Gevolg dat reeds werd gegeven

Deze klachten moeten ook bezorgd worden aan de directe chef, de preventieadviseur(s), zodanig dat deze personen de nodige maatregelen kunnen treffen. Hou echter steeds rekening met de anonimiteit van de klagende werknemer. Het zou spijtig zijn dat werknemers in de problemen komen omdat ze hun gezondheidsproblemen hebben toevertrouwd aan een werknemersvertegenwoordiger.

Andere problemen

Wanneer je enkel zou wachten op klachten, blijven heel wat problemen verborgen. Daarom moet je als comitélid ook voortgaan op de informatie waarop je recht hebt. De milieuvergunningen, de jaar- en maandverslagen, de jaarlijkse toelichting van de werkgever, de risico-evaluaties, enz. vertellen je soms meer over de milieu- en gezondheidsproblemen dan je zou vermoeden op basis van de klachten alleen. Ze verstrekken soms ook bijkomende informatie over bestaande klachten. Bij een werknemer die klaagt over hoofdpijn afkomstig van een bepaald product, kan je bijvoorbeeld in de maandelijkse verslagen van de preventieadviseur kijken of het gezondheidsprobleem zich reeds heeft voorgedaan en hoe het toen opgelost is. Breng de informatie uit deze bronnen ook mee naar het Comité PB.

Checklist

In bijlage 1 vindt je een checklist met vragen, die je kunnen helpen om een beeld te krijgen van de milieu- en gezondheidstoestand van je onderneming. De vragenlijst is dus een hulpmiddel bij de inventarisatie van

de problemen. De vragenlijst kan ook een basis zijn voor de discussie in de ondernemingskern of zelfs in het Comité PB.

4.1.1.2 Doelstellingen vastleggen

Probeer, vooraleer je het probleem aankaart op het Comité PB, zelf al eens na te denken over de doelstelling(en) die je wil bereiken (bv. op alle flessen met gevaarlijke producten moet een gebruiksaanwijzing staan; er worden geen oplosmiddelen meer in de afvoer gegoten; de vervanging van een heel lawaaierige machine). Probeer die doelstelling zo concreet mogelijk te maken. **Concrete doelstellingen** zijn makkelijker te bereiken dan algemene.

Nadat een lijstje werd gemaakt van alle mogelijke doelstellingen is het van groot belang om keuzes te maken. Niet alle problemen zijn even belangrijk of even dringend. Je moet met andere woorden de **doelstellingen rangschikken volgens hun prioriteit**. Bepaalde problemen zijn belangrijk omdat ze een effect hebben op de gezondheid van een grote groep van mensen. Maar ook in omvang beperkte problemen kunnen belangrijk zijn, omdat de gevolgen voor enkelen zeer ernstig zijn. Hou er ook rekening mee dat niet alle problemen op korte termijn kunnen opgelost worden. Soms zijn zware investeringen nodig, gespreid over een langere periode. Voor een geslaagde actie is het daarom van belang om ook een aantal doelstellingen te kiezen die snel tot **zichtbare resultaten** leiden. Acties mogen geen bron van demotivatie of frustratie worden omdat de gestelde doelen te hoog gegrepen zijn.

TIP

Je moet als lid van het Comité PB speciale aandacht hebben voor de milieuvergunning (dit is héél belangrijk voor het voortbestaan van de onderneming). Op basis van de vergunning leer je de 'milieu- en gezondheidsknelpunten' van je bedrijf kennen. Sommige bedrijven hebben voornamelijk last van watervervuiling terwijl anderen

juist opwaaiend stof als voornaamste probleem hebben. Eens de knelpunten gekend zijn, is het de taak van het Comité PB om deze knelpunten op de agenda te plaatsen en het beleid van de milieucoördinator en de preventieadviseur op te volgen. Besteden ze wel voldoende aandacht aan deze problemen en krijgen ze genoeg mogelijk-

heden van de werkgever? Pas nadat deze voornaamste knelpunten aangepakt zijn, is er ruimte om aan de overige milieu- en gezondheidsproblemen te werken. Het is dus belangrijk op voorhand prioriteiten te stellen en niet alles tegelijk te willen doen.

4.1.1.3 Tijdschema opstellen

Naast een inventaris van de problemen en het bepalen van de doelstelling, is het ook aangewezen op voorhand een **tijdschema** voor de campagne in gedachten te hebben. De werkgever zal vlugger geneigd zijn mee te gaan met een voorstel dat reeds concreet is ingevuld. Dit wil niet zeggen dat alles in detail moet uitgewerkt worden.

4.1.2 VOORSTELLING PROBLEMATIEK OP COMITÉ PB EN OR

Een beslissend moment is aangebroken. Al het voorbereidende werk moet nu voorgesteld worden op het Comité PB. Zorg dat je **agendapunt tijdig ingediend** is bij de voorzitter, dus ten minste 10 dagen voor de vergadering. Het is ook interessant om voor de bewuste vergadering reeds **informeel contact** op te nemen met een aantal mensen (preventieadviseur, andere vakbonden, milieucoördinator, eventueel werkgever,...). Zo

kan je bij de presentatie rekening houden met de te verwachten reacties en opmerkingen. Tegelijk hebben de anderen dan ook de tijd om zich voor te bereiden op de vergadering en kan een spontane afwijzende houding vermeden worden.

De **voorstelling van het probleem** splits je het best op in **drie delen**. Eerst leg je beknopt het probleem uit aan de hand van enkele herkenbare voorbeelden. Probeer 'bewijzen' mee te brengen, zoals een verslag van de milieucoördinator. Daarna bespreek je de doelstellingen en het tijdsschema die je in gedachten had. Sta hier ook open voor suggesties van de andere leden.

Indien het project van tafel dreigt geveegd te worden, herhaal dan rustig je argumenten. Vraag eveneens aan de anderen waarom ze het project afwijzen. De werkgever overtuigen op basis van de wetgeving alleen is niet voldoende. Je moet hem duidelijk maken dat de onderneming ook voordeel heeft bij het bestrijden van milieu en gezondheidsproblemen.

TIP

Wat ook helpt is op voorhand de argumenten van de tegenpartij bedenken en een gepast antwoord voorzien.

Voorbeeld: *Werkgever: 'Die minder lawaaiënde machine kost heel veel geld, dan zullen er werknemers moeten afvloeien.'*
Antwoord: 'Nu wordt er veel geld besteed aan gehoorbeschermingsmiddelen en blijven er regelmatig werknemers thuis door de chronische hoofdpijn. Op lange termijn komt de nieuwe machine goedkoper uit. Bovendien bestaat het gevaar dat door de klachten van de buurt, de milieuvergunning niet zal worden goedgekeurd.'

Probeer je tegenargumenten ook te staven met bewijzen.

Bedenk ook reeds wat je zeker wil bereiken en waar je toegevingen wil doen.

Voorbeeld: *Indien er een aantal lawaaiënde machines zijn, kan je bijvoorbeeld eerst voorstellen om die allemaal te vervangen. Indien dit op teveel tegenkantingen botst, kan je voorstellen dat enkel de meest lawaaiënde machine vervangen wordt en de andere twee geïsoleerd worden. Zo geeft de werkgever het gevoel dat je ook bereid bent toegevingen te doen.*

Indien je zelf over te weinig informatie beschikt, kan je altijd de hulp van de preventieadviseurs en de milieucoördinator inschakelen. Bij problemen die moeilijker liggen of wanneer je op tegenkantingen stuit, kan je buiten het bedrijf altijd je vakbond, meer specifiek je secretaris, inschakelen. Van alle buitenstaanders kent hij je bedrijf het beste. Je kunt ook een beroep doen op de milieudeskundigen van het ACV (zie bijlage 2)

Naargelang de reactie van het Comité PB kan je nu verdere stappen zetten:

- indien het Comité PB de actie principieel goedkeurt kan verder gewerkt worden aan de uitwerking van het actieplan (4.1.3.);
- wanneer niet onmiddellijk iedereen overtuigd is, stel je de discussie best uit tot een volgende vergadering. Van de tussentijd kan je gebruik maken om meer informatie te verzamelen of om de leden van het comité informeel te benaderen en ze nogmaals proberen te overtuigen. Soms is het gewoon nodig dat de werkgever de tijd heeft om alles te laten bezinken en zelf de nodige informatie in te winnen. Sta steeds open voor tegenvoorstellen van de kant van de werkgever;
- indien de werkgever blijft weigeren om de problemen aan te pakken, kan je overwegen om toch op eigen houtje de actie verder te zetten. Je kan bijvoorbeeld werken aan de sensibilisatie van de werknemers door de verspreiding van informatie, je kan contacten leggen met de buurtbewoners, enz.. Laat in ieder geval de weigering en de motivatie hiervoor noteren in het verslag van het Comité PB. Dit kan van belang zijn wanneer je zou beslissen om een beroep te doen op de inspectiediensten (zie 4.2.).

4.1.3 ACTIEPLAN OPSTELLEN

Wanneer iedereen overtuigd is van het probleem en bereid is naar een oplossing te zoeken, is de tijd rijp om samen concrete doelstellingen te formuleren. En om te zoeken naar concrete middelen om het probleem op te lossen. **Wat willen we bereiken en hoe kunnen we dit het best doen?** Deze oplossingen kunnen het best in samenspraak met de preventieadviseurs en milieudeskundigen (milieucoördinator, ...) besproken worden. Bespreek alvast ook wanneer de campagne geëvalueerd zal worden. Zo kan tijdig bijgestuurd worden.

Het is belangrijk om bij de oplossingen zoveel mogelijk met **substitutie (vervangen wat gevaarlijk is door iets minder gevaarlijk)** te werken. In plaats van voor alle werknemers gehoorbeschermingsmiddelen te kopen is het bijvoorbeeld beter een stillere machine te kopen. Giftige producten die niet meer door de afvoer gegoten mogen worden, worden het best vervangen door minder schadelijke producten. Dit noemt men het **voorzorgsprincipe**. Problemen moeten aan de bron aangepakt worden, zelfs als er geen wetenschappelijke zekerheid bestaat of iets nu schadelijk is of niet!

TIP

Een goed actieplan bevat een aantal elementen die essentieel zijn:

- welk doel streven we na;
- wat moet gebeuren om dit doel te bereiken;
- wie doet dit of is hiervoor verantwoordelijk;
- wanneer moet het gebeuren;
- welke middelen (materieel, financieel) moeten vrijgemaakt worden;
- wanneer en hoe wordt de actie geëvalueerd.

Dit zijn de dezelfde elementen die ook terug zouden moeten komen in een globaal preventieplan of jaarlijks actieplan (zie ook 4.4.6). Daarom is het perfect mogelijk om een actie over milieu en gezondheid te integreren in deze plannen.

VOORBEELD VAN EEN ACTIEPLAN:

Deze onderneming kent een probleem van stofverspreiding naar de omgeving en in de onderneming. Omwonenden hebben hinderklachten en de werknemers ademen te hoge concentraties van dit stof in.

Doelstelling	Actiepunt	Wie is verantwoordelijk	Middelen	Timing
Verbetering communicatie met de directe omwonenden	Oprichten van een werkgroep met contactpersonen uit de buurt om hinder te bespreken	Milieucoördinator	Vergaderlokaal, uitnodigingen	Eerste vergadering binnen de 6 maanden
	Verspreiden van een info-krantje over de stand van zaken in de stofbestrijding	Verantwoordelijke communicatie i.s.m. milieucoördinator	Geschatte kost: 1000 euro per jaar	Eén krantje per jaar
Vermindering verspreiding stof naar omgeving en in de werkplaats	Plaatsen van nieuwe filter op de schouwen	Technisch directeur i.s.m. milieucoördinator	Geschatte kost: 60000 euro	Realisatie binnen maximum 2 jaar
	Aanpassing werkmethodes om stofverspreiding te voorkomen + opleiding personeel	Afdelingshoofden o.l.v. technisch directeur	Tijd voorzien voor opleiding betrokken werknemers	Start binnen 3 maanden
	Sensibilisatie van de werknemers	Comité PB, afdelingshoofden	Affiches, folder Geschatte kost: 500 euro	Start binnen 3 maanden
Betere bescherming van de werknemers tegen stofuitstoot	Versterking en uitbreiding van de stofafzuiging op de machines	Technisch directeur i.s.m. de preventieadviseur	Geschatte kost: 25000 euro	Realisatie binnen maximum 1 jaar
	Aankoop en verspreiding van betere stofmaskers	Preventieadviseur	Geschatte meerkost: 2000 euro per jaar	Onmiddellijk
	Aandacht voor gevolgen van stof bij volgende arbeidsgeneeskundig onderzoek	Arbeidsgeneesheer	Geschatte meerkost: nihil	Volgens planning jaarlijks onderzoek
	...	...	...	...

4.1.4 ACTIEPLAN UITVOEREN

Eens je weet wat je wil realiseren, is de tijd rijp om het actieplan uit te voeren. Hierbij is een **informatiecampagne** naar alle werknemers van groot belang. Communiceer daarbij niet alleen wat je wil bereiken maar vooral waarom je dat wil. Bedenk goed hoe je de werknemers wil motiveren: een folder, affiches, ...?

Je **informatiecampagne uitbreiden tot buiten het bedrijf** kan soms nuttig zijn. Indien je een thema hebt waar de buurt ook hinder van ondervindt (bijvoorbeeld stofhinder), is het aangewezen ook hen te informeren. Je kunt van hen vast wel wat steun verwachten. En dat is mooi meegenomen.

Het uitvoeren van een actieplan is eigenlijk vooral de taak van de preventieadviseurs, de milieucoördinator en de hiërarchische lijn in naam van het voltallige Comité PB. Het Comité PB kan hen echter wel ondersteunen en de actie mee begeleiden.

4.1.5 EVALUATIE

Regelmatische evaluatie is nodig om tijdig bij te sturen. Doen alle werknemers mee? Worden de beoogde resultaten bereikt? Wat kan er beter? Moeten de doelstellingen bijgestuurd worden? De evaluatie moet je houden in het Comité PB. Het is belangrijk om deze evaluatie ook in de ondernemingskern voor te bereiden. Indien het probleem zich afspeelt in de buurt is het nodig regelmatig feedback te vragen via je contacten in de buurt (interprofessionele militanten, buurtcomité, ...). Speelt het probleem zich af in een geïndustrialiseerde regio dan kom je best regelmatig samen met de militanten uit andere bedrijven om ervaringen en dergelijke uit te wisselen.

4.2 INSPECTIEDIENSTEN

Indien je echt ten einde raad bent en werkelijk geen stap vooruit komt met de actie, kan je overwegen een beroep te doen op de inspectiediensten. Dit doe je niet bij elk klein probleem, maar gebruik je als laatste redmiddel. De volgende stappen kunnen gevolgd worden:

STAP 1:

verzamel zoveel mogelijk gegevens met betrekking tot de milieu en gezondheidsproblemen (zie 4.1.1.1.). Haal hieruit de problemen waarvan duidelijk is dat ze een overtreding zijn ten aanzien van de bestaande wetgeving. Dit is belangrijk om je slaagkansen te vergroten.

STAP 2:

bespreek de tussenkomst van de inspectie met je secretaris van het ACV. Samen kan bekeken worden of eventueel nog andere acties mogelijk zijn. Ook kan vooraf informeel contact opgenomen worden met de inspectiediensten.

STAP 3:

dien officieel een klacht in bij de inspectiediensten. Het is belangrijk dat de inspectie correcte en objectieve informatie ontvangt. Zorg dat het advies van de inspectie besproken wordt op het Comité PB.

Een overzicht van de verschillende inspectiediensten vind je op de volgende pagina's.

TIP

Stem de milieuwerving binnen de Ondernemingsraad, het Comité PB, en de syndicale afvaardiging

op elkaar af. Spreek op voorhand af om rond hetzelfde onderwerp, in de verschillende organen gelijk-

tijdig actief te zijn. Voor de werkgever zal het ook een duidelijk teken zijn dat het je menens is.

4.2.1 DE INSPECTIE TOEZICHT OP HET WELZIJN

Deze inspectie is onderdeel van de arbeidsinspectie van de federale overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg. Vroeger kenden we de technische en medische inspectie, maar door recente hervormingen zijn deze nu samengebracht in de 'algemene directie toezicht op het welzijn op het werk'. Hieronder valt ook de 'directie chemische risico's', die zich bezig houdt met de controle in de Seveso-bedrijven.

Deze inspectie houdt zich bezig met **alle problemen die een gevolg hebben voor het welzijn (de veiligheid en gezondheid) van de werknemers**. Zij houdt eveneens **toezicht op de werking van de Comités PB**. Je kan er dus terecht als de werkgever weigert je de wettelijke informatie mee te delen die nodig is voor je mandaat in het Comité PB, als de machines en installaties niet voldoen aan de wetgeving, als de basisprincipes van het preventiebeleid niet worden toegepast, bij geschillen over verplichte geneeskundige onderzoeken, het bijhouden van de verplichte documenten inzake het medisch toezicht (lijst van de risicoposten, ...), de problemen met de externe dienst PB, ...

Zie bijlage 2 voor de adressen van deze inspectie. Meer informatie is te vinden op: <http://meta.fgov.be/pc/pcd/nlcd00.htm>

4.2.2 MILIEU-INSPECTIE

De milieu-inspectie van de Vlaamse overheid is bevoegd voor de handhaving van de milieuwetgeving. De grote milieubelastende bedrijven (hinderlijke inrichtingen klasse 1) zijn hun hoofddoel. Voor de minder milieubelastende bedrijven (klasse 2 en 3), stimuleren en begeleiden ze de gemeenten bij hun controlebevoegdheid. Milieuhinder die niet afkomstig is van bedrijven hebben de laagste prioriteit, omdat die ook door de reguliere politiediensten aangepakt kan worden. De

milieu-inspectie heeft eigenlijk drie taken. In de eerste plaats doen ze op eigen initiatief controles. Ten tweede onderzoeken ze de nieuwe vergunningen en de klachten die in de loop van het jaar binnenkomen. Tenslotte stellen ze hun technische expertise beschikbaar bij strafrechtelijke of gerechtelijke onderzoeken.

De adressen van de milieu-inspectie zijn te vinden in bijlage 2 en meer informatie vind je op: <http://www.mina.be/milieu-inspectie.html>.

De controle op de naleving van de wetgeving over de milieucoördinator (aanstelling, vervanging, tijdsbesteding, ...) wordt uitgevoerd door de afdeling milieuvergunningen.

In het Brussels hoofdstedelijk gewest valt de controle op de naleving van de milieuwetgeving onder de bevoegdheid van het Brussels Instituut voor Milieubeheer (BIM). Zie ook bijlage 2 of <http://www.ibgebim.be>.

4.2.3 GEZONDHEIDSINSPECTIE

Vlaanderen kent ook de gezondheidsinspectie, die deel uitmaakt van de administratie Gezondheidszorg. Ze is actief op twee belangrijke domeinen van de preventieve gezondheidszorg: infectieziekten en milieugezondheidszorg. Werknemers kunnen hier alleen terecht wanneer zij last hebben van een bedrijf in hun buurt. Meer informatie is te vinden in hoofdstuk 5.1 en op: <http://www.wvc.vlaanderen.be/gezondheidsinspectie/index.htm>. Voor de adressen zie bijlage 2.

4.3 BEVOEGDHEDEN VAN DE OVERLEGORGANEN

Voor veel militanten is niet duidelijk wat leden van het Comité PB, de ondernemingsraad en de syndicale delegatie nu precies kunnen doen als het om milieu en gezondheidsproblemen gaat. Waar zijn ze nu precies bevoegd voor? In wat volgt beschrijven we kort de bevoegdheden van de verschillende organen.

4.3.1 HET COMITÉ VOOR PREVENTIE EN BESCHERMING OP HET WERK (COMITÉ PB)

De wetgeving geeft leden van het Comité PB belangrijke informatie- en adviesrechten met betrekking tot milieu en gezondheid. Milieuwetgeving is echter een bevoegdheid van de gewesten. Dit betekent dat je rechten kunnen verschillen naargelang de plaats waar je onderneming gevestigd is. Hierna volgt een kort overzicht van de wetgeving

Voor al heel België - Vlaanderen, Brussel en Wallonië - gelden de rechten voorzien in de Codex over het welzijn op het werk, Titel II, hoofdstuk 4: werking en opdrachten van het Comité PB.

De werkgever verstrekt aan het Comité PB alle informatie die nodig is om met volkomen kennis van zaken adviezen te kunnen uitbrengen, waaronder alle inlichtingen, verslagen, adviezen en documenten, die verband houden met het intern of extern milieu. Dit geldt vooral voor deze die de onderneming aan de overheid moet verschaffen of ter inzage moet houden.

De werkgever moet documentatie samenstellen en ter beschikking houden van het Comité PB met daarin onder andere de reglementering van toepassing in de onderneming, alle documenten die in het kader van milieu werden opgemaakt, de lijst van de in de onderneming gebruikte gevaarlijke producten, de lijst van de

aanwezige emissiepunten met betrekking tot lucht- en waterverontreiniging. Wanneer een andere onderneming in de buurt een vergunningsaanvraag openbaar moet maken en jouw werkgever heeft het recht de bijhorende documenten in te zien, dan moet hij hiervan het Comité PB op de hoogte brengen.

Het Comité PB moet worden ingelicht over wijzigingen aan de fabricatieprocédés, de werkmethodes of de installaties als die de bestaande risico's voor het intern of extern milieu kunnen verzwaren of er nieuwe kunnen vormen. Hetzelfde geldt als het gaat om de aanwending of de fabricage van nieuwe producten.

De werkgever doet jaarlijks op een vergadering van het Comité PB een omstandige toelichting bij het door de onderneming gevoerde milieubeleid. Hij geeft een toelichting bij de vragen over externe milieuaangelegenheden van leden van het Comité PB.

Ligt jouw onderneming in het Vlaamse Gewest, dan kan je terugvallen op de Vlaamse milieureglementering (Vlaamse Reguleerder, voornamelijk artikel 4.1.9.3.1.) Deze wetgeving neemt de federale regeling uit de Codex over, maar beschrijft bovendien in detail welke documenten bezorgd moeten worden aan de comitéleden en geeft een duidelijke adviesbevoegdheid.

Hierna volgt een overzicht van al deze informatie- en adviesrechten. Wanneer "*Vlaanderen*" achter een recht staat, betekent dit dat dit recht enkel bestaat in ondernemingen die in Vlaanderen gevestigd zijn.. Staat er niets, dan is het van toepassing in heel België, dus ook in Brussel en Wallonië.

Volgende informatie moeten de leden van het Comité PB op papier krijgen:

- een exemplaar van de milieuvergunningsaanvraag;
- de beslissing tot al dan niet toekenning van de vergunning;
- vóór 15 maart het milieujaarverslag (*Vlaanderen*);

- voor 15 maart, de bijlagen bij het milieujaarverslag. *(Vlaanderen)*;
- vóór 1 april het jaarverslag van de milieucoördinator. *(Vlaanderen)*;
- een afschrift van de adviezen van de milieucoördinator. *(Vlaanderen)*;
- maand- en jaarverslagen van de interne en externe dienst PB.

Volgende informatie moet op papier ter beschikking gesteld worden van het Comité PB (kan ook ter inzage):

- alle documenten in verband met milieu, die het bedrijf ter beschikking moet houden van de overheid, moeten ook ter beschikking gesteld worden van het Comité PB;
- alle inlichtingen, verslagen, adviezen en documenten op het gebied van het welzijn op het werk, het intern en extern milieu;
- de lijst en de locatie van de in de onderneming of inrichting gebruikte gevaarlijke stoffen en preparaten, opgesteld door de preventieadviseur;
- de lijst en gegevens van in de onderneming of inrichting aanwezige emissiepunten met betrekking tot lucht- en waterverontreiniging.

Het Comité PB moet bovendien automatisch de volgende informatie ontvangen (niet noodzakelijk op papier):

- alle informatie om met de nodige kennis van zaken adviezen uit te brengen;
- jaarlijks een omstandige toelichting van de werkgever over het gevoerde milieubeleid;
- de werkgever moet alle toelichtingen met betrekking tot het milieu of externe veiligheid bezorgen waar een lid van het Comité PB om vraagt;
- de milieuvergunningsaanvragen van klasse 1-ondernemingen in de buurt (100 meter) *(Vlaanderen)*;

- de wijzigingen aangebracht in het fabricatieprocédé, technieken of installaties voor zover ze een bedreiging vormen voor het milieu of de externe veiligheid;
- de vrijwillige deelname aan het milieubeheer- en milieuauditsysteem *(Vlaanderen)*;
- het personeel, de lokalen, het materiaal en de middelen die de werkgever ter beschikking stelt van de milieucoördinator (indien dit een lid is van het personeel) *(Vlaanderen)*;
- het personeel, de lokalen, het materiaal en de middelen die de werkgever ter beschikking stelt van de interne dienst PB.

Het Comité PB moet haar advies geven over:

- het door de onderneming gevoerde milieubeleid;
- het milieujaarverslag en jaarverslag van de milieucoördinator *(Vlaanderen)*;
- het globaal preventieplan en jaarlijks actieplan;
- de keuze, de aankoop, het onderhoud en het gebruik van de individuele en collectieve beschermingsmiddelen zoals onder meer schoenen, maskers, veiligheidsbril, ...;
- de taakverdeling tussen de interne en externe dienst PB, de samenstelling van de interne dienst, de keuze van de externe dienst PB en de jaarverslagen van deze diensten.

Het Comité PB moet haar akkoord geven over:

- de aanwijzing, vervanging en verwijdering van de milieucoördinator of de aanstelling van een tijdelijke plaatsvervanger. De milieucoördinator kan deel uitmaken van het personeel of kan, mits toestemming van de overheid, een extern persoon zijn. Kijk in ieder geval na of de milieucoördinator voldoet aan de bij wet vastgelegde opleidingsvereisten, dat hij/zij voldoende tijd heeft om de opdrachten naar behoren te vervullen en dat de nodige mankracht en middelen ter beschikking worden gesteld. De milieucoördinator is best ook iemand waarin het perso-

neel vertrouwen heeft. Je moet bij deze persoon terecht kunnen voor deskundig en onafhankelijk advies (Vlaanderen);

- de aanduiding, vervanging, verwijdering en minimumprestaties van de preventieadviseur van de interne dienst PB of de aanstelling van een tijdelijke plaatsvervanger.

Controletaken van het Comité PB:

- toepassing van de wetgeving en reglementeringen inzake preventie op het werk;
- opvolgen van de werking van de interne en externe dienst PB;
- opvolgen van het globaal preventieplan en jaarlijks actieplan;
- opvolgen van het milieubeleid van de werkgever;
- het Comité PB richt een 'mobiele brigade', een beperkte afvaardiging op. Bij noodgevallen gaat de beperkte afvaardiging onmiddellijk ter plaatse. Dit is bijvoorbeeld het geval bij een ernstig risico, waarbij de schade dreigend is, en telkens een ernstig ongeval of incident gebeurd is. De beperkte afvaardiging kan direct optreden, zonder de maandelijkse vergadering te moeten afwachten. De beperkte afvaardiging moet wel verslag uitbrengen bij het Comité PB. Hou bij de samenstelling van deze afvaardiging rekening met de ploegendiensten. Het is belangrijk dat er op elk moment iemand van de beperkte afvaardiging aanwezig is;
- het Comité PB spoort ook risico's op. Onder andere door met de beperkte afvaardiging, de preventieadviseur en de hiërarchische lijn periodiek en ten minste 1 maal per jaar een grondig onderzoek in te stellen op alle arbeidsplaatsen.

Andere bevoegdheden:

- iedere werknemer kan bij het Comité PB terecht met klachten over veiligheid en gezondheid. Deze klachten worden genoteerd en doorgegeven aan de preventieadviseur. Ook worden ze besproken op het

Comité PB;

- leden van het Comité PB hebben het recht om de werkplaats te laten bezoeken door de preventieadviseur en de arbeidsgeneesheer;
- werknemers kunnen met hun milieuvragen terecht bij het Comité PB;
- uitwerken van onthaal, informatie en opleiding van werknemers;
- het Comité PB informeert regelmatig de werknemers over de activiteiten in het Comité PB. Zo blijven de mensen betrokken bij de werking.

4.3.2 DE ONDERNEMINGSRAAD

Ook de ondernemingsraad heeft recht op milieu en gezondheidsinformatie. Alle documenten liggen ter beschikking, je moet er dus wel naar vragen. Het milieujaarverslag van de milieucoördinator krijg je wel in ieder geval (Vlaanderen). Denk niet dat milieu enkel een zaak is van het Comité PB. Ook in de ondernemingsraad kan dit tijdens de EFI-besprekingen ter sprake komen. Vooral de financiële implicaties (kosten, maar ook besparingen en opbrengsten) van het milieubeleid kunnen hier besproken worden. Aan de milieucoördinator kan je informatie vragen over de investeringen (Vlaanderen).

4.3.3 DE SYNDICALE AFVAARDIGING

In de ondernemingen zonder Comité PB neemt de syndicale afvaardiging de taken van dit comité over. De syndicale afvaardiging heeft dan dezelfde bevoegdheden als het Comité PB (zie punt 4.3.1.). Als er toch een Comité PB aanwezig is, dan heeft de syndicale afvaardiging een stimulerende en coördinerende rol. Een niet te onderschatten taak. De syndicale afvaardiging kan dan allerlei milieu en gezondheidsinformatie verzamelen via de ondernemingsraad, Comité PB en de militanten die vaak een goede bron van informatie zijn. Betrek ze dus ook bij je milieuwerking.

4.4 MILIEU- EN GEZONDHEIDSINFORMATIE

Ken je je onderneming? Deze vraag klinkt misschien vreemd, maar het antwoord is niet zo eenvoudig als het om de milieu en gezondheidsproblematiek gaat. In eerste instantie is het belangrijk na te gaan of je bedrijf milieu en gezondheidsproblemen veroorzaakt. Aan de hand van de verschillende documenten die verplicht ter beschikking staan van het Comité PB kan al heel wat informatie verkregen worden. Deze documenten uitpluizen is dus de opdracht. De hieronder beschreven documenten en deskundigen staan ter beschikking van het Comité PB. Indien er geen Comité PB is, wordt deze documentatie ter beschikking gesteld van de syndicale afvaardiging.

4.4.1 MILIEUVERGUNNING

Werknemers hebben vaak vragen over de milieuvergunning. Hoe lang loopt onze vergunning nog? Welk soort vergunning is het? Kan onze vergunning nog verlengd worden? Een vergunning krijg je immers niet zomaar. Ondernemingen worden in klassen ingedeeld in functie van de mate waarin ze het milieu kunnen belasten. Afhankelijk van de klasse van een bedrijf is er een andere vergunningsprocedure van toepassing en kunnen de milieuverplichtingen verschillen (zie hierover meer in hoofdstuk 5.3.).

Bij de vergunningsaanvraag hoort onder andere een openbaar onderzoek. Dit wil zeggen dat het dossier dertig dagen lang voor iedereen ter inzage op de gemeente ligt. Iedereen die dat wil kan bezwaar aantekenen. **Als vakbond kan je in het oog houden hoe de publieke opinie reageert op de aanvraag en achterhalen wat men storend vindt aan het bedrijf.** Die informatie kan je later helpen bij de syndicale milieu en gezondheidswerking.

Nadat een vergunning werd toegekend, kan er **in beroep** gegaan worden door bijvoorbeeld individuen die

rechtstreeks hinder ondervinden van het bedrijf of door verenigingen die het milieu beschermen en 'in het algemeen belang' de vergunning aanvechten. Voor de leden van het Comité PB is het belangrijk te weten of er in beroep wordt gegaan.

Je komt in de milieuvergunning ook veel te weten over de onderneming zelf, over de toekomst, maar ook over het verleden. Je kan bijvoorbeeld lezen aan welke milieunormen de onderneming moet voldoen. Soms worden naar aanleiding van problemen uit het verleden, bijzondere voorwaarden opgelegd via de vergunning.

4.4.2 MILIEUJAARVERSLAG (VLAANDEREN)

Heel wat ondernemingen met een klasse I of klasse II vergunning moeten jaarlijks een milieujaarverslag maken. Vanaf 2005 wordt het milieujaarverslag uit afdeling 4.1.8 van Vlare II vervangen door een **'integraal milieujaarverslag' (IMJ)** zoals vastgelegd in een **Besluit van de Vlaamse Regering van 2 april 2004** (Belgisch staatsblad van 4 juni 2004). Dit nieuwe jaarverslag wordt 'integraal' genoemd omdat nu tegelijk via 1 document aan een aantal administratieve verplichtingen voldaan wordt, nl. het oude milieujaarverslag, de melding van de bedrijfsafvalstoffen, het verstrekking van de gegevens voor de berekening van de heffing op waterverontreiniging en de gegevens voor de heffing op de winning van grondwater. Het IMJ moet **vóór 15 maart** bezorgd worden aan de Vlaamse milieuadministratie, **Aminal**. Vroeger moesten aparte documenten bezorgd worden aan verschillende administraties (afdeling euvergunningen, Ovam, VMM, ...). Het is nu Aminal die Het IMJ doorstuurt naar de betrokken administraties. Vanaf 2006 kunnen ondernemingen ook elektronisch, via het internet, het IMJ indienen. Het moet duidelijk zijn dat het IMJ kadert in een administratieve vereenvoudiging van de milieuverplichtingen van ondernemingen.

Inhoudelijk bevat het IMJ interessante informatie voor het Comité PB:

- beschrijving van de activiteiten met inbegrip van de productieprocessen, het waterverbruik, de opslag en overslag, de lozingspunten, de zuiveringsinstallaties (water en lucht), meetmethoden, enz.;
- de emissiegegevens: hoeveelheid van de uitstoot van gevaarlijke stoffen naar lucht en water. En dit zowel via de schouw of lozingspunten (=geleide emissies) als via niet-geleide emissies (lekken, verdampen, wegwaaien, ...). Het biedt eveneens een overzicht van de verontreinigende stoffen die een drempelwaarde overschrijden bij emissie naar water of lucht;
- gegevens over de bedrijfsafvalstoffen: aard, hergebruik, vervoer, verwerking, wie het verwerkt, ...;
- de waterbalans: verbruik van drink-, grond-, oppervlakte-, regen- en koelwater;
-

In hetzelfde besluit van de Vlaamse Regering staat dat de milieucoördinator het IMJ moet tekenen en voorbehoud kan maken bij de inhoud ervan. Bovendien moet een **afschrift van het jaarverslag** bezorgd worden aan:

- het hoofd van de interne dienst PB;
- de effectieve en plaatsvervangende leden van het Comité PB;
- de effectieve leden van ondernemingsraad;
- de syndicale afvaardiging indien comité en ondernemingsraad niet bestaan.

Dit moet dus ook **vóór 15 maart**, wat iets vroeger is dan in de oude regeling (1 april).

Het milieujaarverslag is een zeer technisch document, dat voor een leek in de materie niet altijd begrijpbaar is opgesteld. Vraag dan ook dat de milieucoördinator in het Comité PB een begrijpbare toelichting geeft bij

dit verslag. Er kan dan een bespreking gehouden worden over de belangrijkste aandachtspunten van het verslag.

4.4.3 JAARVERSLAG VAN DE MILIEU-COÖRDINATOR (VLAREM II, ART. 4.1.9.3.1.) (VLAANDEREN)

Bijna alle klasse I-bedrijven in Vlaanderen moeten een milieucoördinator aanstellen. De milieucoördinator staat in voor de milieuwerving op het bedrijf, zoals het ontwikkelen van milieuvriendelijke productiemethodes en producten, de naleving van de milieuwetgeving en de communicatie binnen en buiten het bedrijf over de gevolgen voor mens en milieu van de bedrijfsactiviteiten. Naast deze taken moet de milieucoördinator tevens alle informatie, wetgeving en documenten met betrekking tot het milieu bewaren en ter beschikking stellen van het Comité PB. Bij hem kan je dus terecht met al je vragen over bedrijf en milieu. Een milieucoördinator kan zowel enkel voor één bedrijf als voor verschillende bedrijven werken. De milieucoördinator hoeft zich niet voltijds aan zijn milieutaak te wijden. Zeker in kleinere bedrijven zal de functie van milieucoördinator vaak gecombineerd worden met die van preventieadviseur.

Het **Jaarverslag van de milieucoördinator** is een zeer interessant werkinstrument om het milieubeleid van een onderneming te beoordelen en op te volgen. Ieder jaar voor 1 april moet de coördinator dit afgeven aan de bedrijfsleiding, het Comité PB en de ondernemingsraad. In dit jaarverslag brengt hij/zij een overzicht van zijn werkzaamheden, van de adviezen die hij verstrekt heeft aan de werkgever en de gevolgen die aan de adviezen werden gegeven door het beleid. In het verslag staat ook een samenvatting van de knelpunten betreffende de naleving van de milieuwetgeving binnen het bedrijf. Daarnaast wordt ook aandacht besteed aan zijn of haar contacten met de buurt. Het is zeker de moeite waard om ook voor dit jaarverslag in het Comité PB een toelichting te vragen van de milieucoördinator.

De coördinator moet ook op regelmatige tijdstippen op de werkplaats controles uitoefenen met betrekking tot de milieuaspecten. Deze regelmatige rondgang op de werkvloer is belangrijk: zo ziet de coördinator ook hoe er in het bedrijf concreet gewerkt wordt en kan hij rekening houden met de veiligheid en de gezondheid van de werknemers. Indien iets niet in orde is kan hij advies uitbrengen aan de werkgever.

4.4.4 JAARLIJKSE TOELICHTING VAN DE WERKGEVER (VLAREM II, ART. 4.1.9.3.1. EN CODEX, TITEL II, HOOFDSTUK 4, ARTIKEL 16)

De werkgever moet niet enkel informatie ter beschikking stellen, hij moet tevens één keer per jaar aan het Comité PB een 'omstandige toelichting' geven bij het milieubeleid van de onderneming. Deze toelichting kan bestaan uit een uitvoerige stand van zaken van de vergunningen; een milieuorganogram (wie doet wat); ruimtelijke ordening; milieuproblemen per thema (geurhinder, afvalwater, lucht, water, afval, bodem, geur, lawaai, licht en trillingen) en tenslotte ook problemen en communicatie met de buurt. Indien het bedrijf over een milieucoördinator beschikt, zal hij wellicht deze taak op zich nemen. Let op: het jaarverslag van de milieucoördinator is niet hetzelfde als de jaarlijkse toelichting. Bij de jaarlijkse toelichting gaat het over het milieubeleid van het bedrijf. Het jaarverslag handelt over de activiteiten van de milieucoördinator. Daarnaast moet de werkgever alle informatie met betrekking tot het milieu of externe veiligheid bezorgen wanneer een lid van het Comité PB daarom vraagt. Een jaarlijkse toelichting is misschien wat weinig. In een jaar kan er veel gebeuren. Vraag op het Comité PB om driemaandelijks of zelfs maandelijks een agendapunt 'milieu en gezondheid' in te lassen.

4.4.5 PREVENTIEADVISEURS, MAAND- EN JAARVERSLAGEN VAN DE INTERNE EN EXTERNE DIENST PB

Sedert de wet en codex over het welzijn op het werk heeft een bedrijf niet meer genoeg aan een veiligheidschef en een arbeidsgeneesheer. Deze twee deskundigen worden aangevuld met 3 nieuwe deskundigen uit de disciplines ergonomie, bedrijfshygiëne en psychosociale aspecten van het werk. In principe worden alle bovenstaande deskundigen nu preventieadviseurs (PA) genoemd. In de praktijk wordt met de preventieadviseur voornamelijk de vroegere veiligheidschef van de interne dienst PB bedoeld.

De werkgever kan voor deze 5 soorten deskundigheid een beroep doen op een eigen personeelslid of op een preventieadviseur van de externe dienst PB. Deze externe diensten bestaan uit preventiedeskundigen vanuit de 5 verschillende disciplines: arbeidsveiligheid, arbeidsgeneeskunde, ergonomie, bedrijfshygiëne en psychosociale aspecten van het werk. In de meeste ondernemingen zal, zoals wettelijk verplicht, enkel de PA-arbeidsveiligheid of veiligheidschef intern aanwezig zijn.

In het kader van de actie milieu en gezondheid kan je een beroep doen op de aanwezige deskundigen bij je zoektocht naar informatie en het uittekenen van het actieplan. Zowel de PA-arbeidsveiligheid, de arbeidsgeneesheer als de PA-bedrijfshygiëne kunnen vanuit hun eigen kennis en ervaring ondersteuning bieden. De PA-bedrijfshygiëne is gespecialiseerd in de risico's van gevaarlijke stoffen, de arbeidsgeneesheer kan de link leggen met de gezondheid van de werknemers en de PA-arbeidsveiligheid kent als geen ander de installaties en veiligheidsvoorschriften in de onderneming.

In de meeste bedrijven moeten de werknemers op controle bij de PA-arbeidsgeneesheer. Deze arts heeft als taak de werknemers op regelmatige basis te onderzoeken. Daarnaast is het ook belangrijk dat de PA-arbeidsgeneesheer op bezoek komt in het bedrijf om mogelijke

knelpunten en gezondheidsproblemen op de werkvloer te detecteren die anders niet onmiddellijk op te sporen zijn. Het is belangrijk dat de leden van het Comité PB aanwezig zijn op deze rondleiding zodat alle problemen aan bod komen. Werkgevers én werknemers hebben soms de neiging de zaken mooier en de risico's kleiner voor te stellen dan ze zijn.

De wetgeving voorziet ook dat de cijfers over beroepsziekten en arbeidsongevallen in het bedrijf aan de leden van het Comité PB moeten worden bezorgd. Die cijfers kunnen belangrijke informatie opleveren. Volgende informatiebronnen kunnen worden gebruikt:

- het **maandverslag van de interne dienst PB** (PA-arbeidsveiligheid), waarin meer bepaald de arbeidsongevallen en de beroepsziekten moeten worden opgesomd en ook een samenvatting ervan. Deze samenvatting omvat de analyse van de steekkaarten en van de verslagen, de plaats van het voorval, de oorzaken, de preventiemiddelen, de evolutie van de frequentie en de ernst van de ongevallen. Dit maandverslag bevat nog veel meer informatie: o.a. alle activiteiten op het vlak van preventie gedurende de laatste maand. De interne dienst PB moet bovendien een **jaarverslag** maken van haar activiteiten;
- anderzijds kunnen er bepaalde inlichtingen worden gehaald uit het **jaarlijkse verslag van de externe dienst PB**. Dit verslag omvat informatie over de toestand en de evolutie van de beschikbare middelen inzake personeel, lokalen en materieel, over de werkzaamheden verricht in het afgelopen jaar betreffende het medisch toezicht op de werknemers, het toezicht op de hygiënische arbeidsvoorwaarden, over de aangevangen of te verrichten studies,...

Let wel, deze verslagen zijn vaak een aaneenschakeling van cijfertjes en statistieken waaruit je weinig concreets kan leren. Daarom is het van belang dat bij de voorstelling van de maand- en jaarverslagen op het Comité PB vragen gesteld worden aan de preventieadviseur en de arbeidsgeneesheer. Wat zit er achter deze cijfers? Wat zijn de belangrijkste gezondheidsproblemen? Wat is de oorzaak van deze problemen?

Hebben ze voorstellen om deze problemen aan te pakken?

Meer over de structuur van de interne en externe dienst PB, de taken en opdrachten van de verschillende PA's en de maand- en jaarverslagen vind je terug in de ACV-brochure 'Het welzijn op het werk' (oktober 2004).

4.4.6 GLOBAAL PREVENTIEPLAN EN JAARLIJKS ACTIEPLAN

Het *globaal preventieplan (GPP)* en het *jaarlijks actieplan (JAP)* zijn belangrijke instrumenten bij de organisatie van de preventie in een onderneming.

Het **GPP** is een document waarin preventiemaatregelen op lange termijn, voor een periode van 5 jaar, worden vastgelegd. Het wordt opgesteld in overleg met de externe en interne diensten voor preventie en bescherming op het werk. Het GPP wordt ook ter advies voorgelegd aan het Comité PB. Het GPP is een dynamisch plan. Dit wil zeggen dat het regelmatig moet worden aangepast aan de gewijzigde omstandigheden (bv. na een ongeval, bij de aankoop van nieuwe machines, bij een plotse stijging van het ziekteverzuim, ...).

Het **JAP** bevat de meer concrete uitwerking van het GPP. Jaarlijks wordt een JAP opgesteld met daarin de prioritaire doelstellingen inzake het welzijn op het werk en de middelen en methodes om deze doelstellingen te bereiken. Het JAP wordt opgesteld door de werkgever in overleg met de interne en externe dienst PB. De werkgever is verplicht om twee maanden voor het einde van het dienstjaar (meestal vóór 1 november) een voorstel voor een JAP aan het Comité PB te overhandigen. Dan heeft het Comité PB twee maanden de tijd om dat JAP te bespreken, adviezen te geven en om erover te onderhandelen. Het Comité PB kan hier van de gelegenheid gebruik maken om milieu- en gezondheidseisen naar voor te schuiven. Het is niet de bedoeling het JAP te laten verwateren tot een verzameling

goede bedoelingen. Neem geen genoegen met een actiepoint als bv. afval sorteren.

Het is belangrijk dat alle werknemers meewerken aan deze plannen. Werknemers hebben immers de ervaring van de werkvloer en zijn zeker in staat suggesties en opmerkingen te geven in verband met het arbeids-procédé, de veiligheid van een machine, enzovoort.

Voor meer informatie over het GPP en het JAP verwijzen we naar de ACV-brochure 'Het welzijn op het werk' (oktober 2004).

4.4.7 ECONOMISCHE FINANCIËLE INFORMATIE (EFI)

De ondernemingsraad krijgt elk jaar de economische financiële informatie (EFI) van het bedrijf. De kern van de informatie bestaat uit de bespreking van de jaarrekeningen van de onderneming. Elke onderneming die het goed meent met zichzelf, moet vandaag de dag investeren in milieu, al was het maar om aan de geldende wetgeving te voldoen. Wie in de EFI op zoek gaat

naar de rubriek milieu zal echter bot vangen. Sommige ondernemingen maken reeds een milieuraapport, maar meestal staat milieu niet expliciet in de EFI. De vakbondsleden van de ondernemingsraad kunnen erom vragen tijdens de EFI-vergadering. Het is ook de taak van de ondernemingsraad om na te gaan of het bedrijf geld opzij gelegd heeft voor belangrijke milieu- en gezondheidsproblemen. Indien een bedrijf bijvoorbeeld een opwaaiend stof probleem heeft, en daardoor veel last heeft met de buurt, zijn er dan investeringen voorzien die deze problemen oplossen? Of werd er geld voorzien om een geplande bodemsanering uit te voeren? Hier moeten leden van het Comité PB en de ondernemingsraad samenwerken en elkaar op de hoogte brengen. Indien je twijfelt kan je de jaarrekening van je bedrijf altijd laten controleren door de EFI-deskundige van de centrale of het verbond.

Merk ook op dat in de boekhouding enkel de kosten worden opgenomen. De kosten die men uitspaart door in het milieu te investeren, zijn hier niet opgenomen. Laat je dus niet overdonderen door het argument dat milieu alleen maar veel geld kost.

4.5 MILIEU- EN GEZONDHEIDSKALENDER

Het is duidelijk dat er vele momenten zijn waarop het Comité PB milieu- en gezondheidsproblemen ter sprake kan brengen en informatie kan verzamelen. Leden van het Comité PB die zich willen bezighouden met de

milieu- en gezondheidsproblemen van het bedrijf kunnen dus beter beginnen met een overzicht van het milieu- en gezondheidsbeleid van het bedrijf te vragen aan de milieucoördinator en de preventieadviseur. Indien er geen milieucoördinator is, ga je best te rade bij de persoon die milieu opvolgt binnen de onderneming. We geven een voorbeeld van zo'n milieukalender, waarop je je kan baseren:

januari:	• overzicht van de producten met gevaarlijke eigenschappen;
februari:	• bespreking van het jaarlijks afvalstoffenverslag (Vlaanderen); • bespreking van het jaarverslag van de interne dienst PB; • bespreking van het jaarverslag van de arbeidsgeneeskundige dienst;
maart::	• bespreking economische financiële informatie (EFI);
april:	• bespreking van het milieujaarverslag (Vlaanderen); • bespreking van het jaarverslag van de milieucoördinator (Vlaanderen);
mei:	• bespreking van de lijst met risicoposten opgesteld door de bedrijfsarts;
juni:	• bespreking van de activiteiten van de preventieadviseurs van de externe dienst PB;
september:	• jaarlijkse toelichting over het gevoerde milieubeleid; • inventaris en bespreking gebruik persoonlijke beschermingsmiddelen; • organisatie en werking van de eerste hulp en de dringende verzorging;
november:	• twee maanden voor het einde van het dienstjaar (meestal 1 november) moeten de leden van het Comité PB het werkgeversvoorstel voor een jaarlijkse actieplan (JAP) krijgen. Het Comité PB krijgt twee maanden om advies te geven; • bespreking van de organisatie en de inhoud van het onthaal voor nieuwe werknemers;
december:	• inventaris van uitrustingen die moeten gekeurd worden; • bespreking van de werking van de interne dienst PB (en medische afdeling);
Overige documenten: tijdstippen afhankelijk van bedrijf tot bedrijf:	
	• de milieuvergunningaanvraag; • het globaal preventieplan.

4.6 WAT INDIEN JE IN DE BUURT VAN EEN VERVUILEND BEDRIJF WOONT?

Als werknemer kan je geconfronteerd worden met milieu- en gezondheidsproblemen in de onderneming. Maar werknemers wonen ook in de buurt van die ondernemingen en kunnen dus ook in hun privé-situatie negatieve gevolgen ondervinden van industriële activiteiten. Ook hier moet je niet lijdzaam toezien. Je kan actie ondernemen om deze situatie te verbeteren. Hierna vind je een actieschema, gelijkaardig aan het actieschema voor de onderneming, dat als leidraad kan dienen. In wat volgt vind je een korte toelichting bij dit schema.

In groep sta je sterker en heb je ook meer slagkracht dan alleen. Je kan een werkgroep oprichten binnen de lokale afdeling van het ACV of bijvoorbeeld op verbondelijk niveau. Het is zeer belangrijk dat contacten worden gezocht met de ACV-militanten uit de betrokken onderneming(en). Zij kennen de onderneming en de milieuproblemen zeer goed en weten welke oplossingen realistisch zijn. Deze samenwerking is belangrijk omdat het heel wat misverstanden uit de weg kan helpen. Omwoners weten niet altijd welke maatregelen de onderneming reeds nam om de problemen op te lossen. Ondernemingsmilitanten weten niet altijd dat er klachten zijn over hun onderneming. Wederzijds begrip is een eerste stap naar een oplossing. Je kan ook contacten zoeken met bestaande actiegroepen of buurtcomités en bekijken of een samenwerking mogelijk is. De eerste taak van deze werkgroep is zoveel mogelijk informatie over de milieuproblemen verzamelen aan de hand van onderstaande kanalen.

⇒ **Informatie inwinnen over het betrokken bedrijf:** iedere Vlaamse burger kan op het gemeentehuis kosteloos de inhoud van documenten inzien over de in de gemeente geëxploiteerde inrichtingen (o.a. de milieuvergunning, milieuvergunningsaanvragen en beslissingen over milieuvergunningsaanvragen, meldingen en aktenamen van meldingen van derde klasse-inrichtingen, beslissingen over grondwater- en lozingsvergunningsaanvragen, resultaten van de lozingscontroles, ...) (Vlarem I art. 32). De burgemeester is ook verplicht om elke beslissing over een milieuvergunningsaanvraag en elke aktename van een mededeling kleine verandering gedurende dertig dagen bekend te maken (Vlarem I, art. 31).

In Brussel wordt dit inzagerecht geregeld door een besluit van de Brusselse regering van 10 november 1997 over de toegang tot de informatie met betrekking tot het milieu." Volgens dit besluit moet het Brussels Instituut voor Milieubeheer (BIM) na afspraak inzage verlenen in onder andere de milieuvergunningen, de aanvragen en beslissingen over deze aanvraag.

De ondernemingsmilitanten kunnen via hun info-kanalen (Comité PB, preventieadviseur, milieuoördinator,) informatie verzamelen of de milieuproblemen en de mogelijke oplossingen.

⇒ Iedere vergunningsaanvraag omvat een **openbaar onderzoek** (zie 5.3). Dit onderzoek houdt in dat de vergunningsaanvraag ter inzage ligt en bekend gemaakt wordt. Tijdens de periode van het openbaar onderzoek kunnen bezwaren en opmerkingen gericht worden aan het college van burgemeester en schepenen. Bij de toekenning van de vergunning wordt rekening gehouden met alle gemaakte opmerkingen tijdens het openbaar onderzoek, maak er dus gebruik van!

⇒ Wanneer een milieueffectrapport (MER) of een veiligheidsrapport (VR) vereist is bij de milieuvergunningsaanvraag, moet er in Vlaanderen in het kader van het openbaar onderzoek tenminste één **informatievergadering** georganiseerd worden (Vlarem I, art. 18). Iedere burger mag op deze informatievergadering aanwezig zijn en kan er vragen stellen en opmerkingen uiten. Sommige bedrijven houden op regelmatige basis een informatievergadering of buurtraad (ook als ze niet bezig zijn met een vergunningsaanvraag), probeer na te gaan of dat ook het geval is bij het betrokken bedrijf en tracht er steeds aanwezig te zijn om je klachten te uiten of gewoon om op de hoogte te blijven. Ook in Brussel moeten in een aantal gevallen MER's worden opgesteld en is hieraan een openbaar onderzoek gekoppeld. In dit geval moeten de documenten 60 dagen ter inzage liggen op het gemeentehuis van de betrokken gemeenten. De bevolking kan dan schriftelijk opmerkingen en bezwaren indienen (Ordonnantie van 18 maart 2004 betreffende de milieueffectenbeoordeling)

⇒ Indien je een milieu en gezondheidsvraag hebt over een bedrijf in je buurt kan je in Vlaanderen als burger ook aankloppen bij de **LOGO's** (LOkaal GezondheidsOverleg, zie ook 5.1). Zij helpen je verder.

⇒ Ga na of het ACV vertegenwoordigd is in de **gemeentelijke of provinciale milieuraad** en probeer via deze vertegenwoordigers je probleem aan te kaarten (<http://www.milieuraad.be>). Ook in het Brussels gewest bestaat een Raad voor het Leefmilieu met vertegenwoordigers van de vakbonden.

⇒ Er bestaan tal van organisaties in Vlaanderen en Brussel waar je terecht kan voor informatie over de toestand van het milieu of met specifieke vragen over wetgeving en normen. En dit over alle deelaspecten van het milieu: bodem, water, lucht, milieuhinder, ... Meer hierover kan je lezen in hoofdstuk 6 van deze brochure en in bijlage 2.

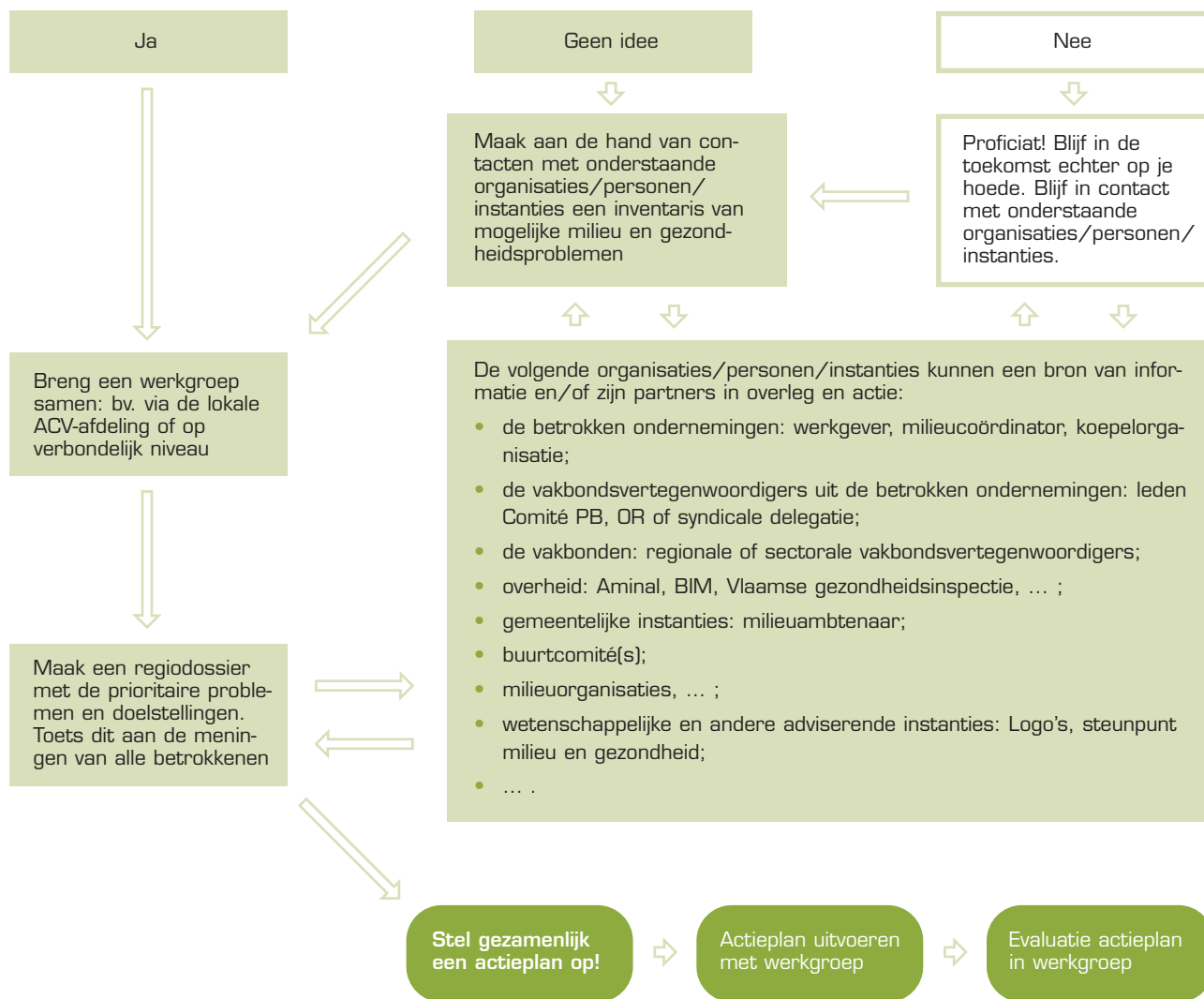
Je kan in de werkgroep een taakverdeling afspreken. Wie volgt welke vergaderingen op in het kader van het openbaar onderzoek, wie vraagt informatie bij de gemeente, wie legt contacten met andere organisaties, ...? De ondernemingsmilitanten kunnen de problemen die in de werkgroep naar boven komen aankaarten op ondernemingsvlak of meer informatie inwinnen.

Op basis van al deze gegevens kan je een **regiodossier** opstellen met een inventaris van de problemen, mogelijke oplossingen, prioriteiten en een tijdschema. Het resultaat van al je werkzaamheden is opnieuw een actieplan, dat om uitvoering en evaluatie vraagt.

Indien je met het regiodossier en het actieplan niet verder geraakt, bijvoorbeeld omdat de betrokken onderneming geen teken van leven geeft, schakel dan de **milieu-inspectie** of de **gezondheidsinspectie** in (zie ook 4.2.). Maak hierover goede afspraken met de militanten en de vakbondssecretaris van de betrokken onderneming(en).

Vraag hulp en begeleiding aan de **milieudeskundige van je verbond**. Hij kan de werkgroep coördineren en helpen bij je zoektocht naar informatie en de uitwerking van het actieplan.

BESTAAN ER MILIEU EN GEZONDHEIDSKLACHTEN IN JOUW BUURT/REGIO?

*Antwoord
van de Overheid*

5

Antwoord van de Overheid

5.1 MILIEU EN GEZONDHEID

Nu het steeds duidelijker wordt dat de slechte toestand van ons leefmilieu gevolgen heeft op onze gezondheid, kan de overheid niet langer aan de zijlijn blijven staan. Het is echter niet zo eenvoudig om de verschillende spelers die werken rond 'milieu en gezondheid' in kaart te brengen. Tal van organisaties en overheidsinstellingen in Europa, België en Vlaanderen zijn bezig met milieu, terwijl tal van anderen zich toespitsen op gezondheid. Daarbovenop heeft de overheid op verschillende niveaus nieuwe instanties in het leven geroepen die zich met het verband tussen milieu en gezondheid bezighouden. Er is kortom nogal wat versnippering in het overheidsbeleid. Volgend overzicht geeft een beknopt beeld van de situatie. In bijlage 2 vind je alle nuttige adressen terug.

Het was op de eerste **wereldmilieuconferentie** van de Verenigde Naties (VN) in 1972 dat men erkend heeft dat onze gezondheid afhankelijk is van de kwaliteit van het milieu. Ondertussen heeft er op internationaal milieu- en gezondheidsvlak heel wat bewogen. Zeer belangrijk was de Europese Ministeriële Conferentie rond milieu en gezondheid, georganiseerd door de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) afdeling Europa, te Helsinki (1994). Daar werd afgesproken dat alle deelnemende landen voor 1997 een **Nationaal Milieu-**

en Gezondheidsplan (NEHAP, National Environmental Health Action Plan) zouden opstellen. De bedoeling is dat ieder land een kader opstelt dat alle initiatieven voor de bestrijding van risico's voor de gezondheid bundelt.

België heeft uiteindelijk haar Nationaal Milieu- en Gezondheidsplan midden 2003 in samenspraak tussen de federale overheid, de gemeenschappen en gewesten afgewerkt. Uit alle informatie die daaruit voortkwam, zijn mooie beleidsaanbevelingen geformuleerd. Hopelijk wordt er nu ook nog gevolg aan gegeven (<http://www.mina.be/front.cgi?id=1053#01>)

Op **Vlaams niveau** zijn de structuren al overzichtelijker. Tot nog toe had voornamelijk de **Vlaamse gezondheidsinspectie** (<http://www.wvc.vlaanderen.be/gezondmilieu/>) een rol in het milieu en gezondheidsbeleid. Zo verleent ze advies aan provincie- en gemeentebesturen, het artsencorps en de bevolking in het algemeen over de kwaliteit van de omgevingslucht, drink- en oppervlaktewater, bodemverontreiniging, ongezonde woningen en zwembaden. Een deel van die informatie krijgt ze van de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM). Een andere opdracht van de gezondheidsinspectie is de **klachtenbehandeling**. Het is vooral hiermee dat de gewone burger te maken krijgt. Mensen die zich bijvoorbeeld zorgen maken over voortdurende hoofdpijn die ze toeschrijven aan een bedrijf of een vervuilde site in de buurt, kunnen er terecht. Ook kunnen

ze er terecht met vragen over bijvoorbeeld gevaarlijke producten. De Vlaamse gezondheidsinspectie heeft echter geen bevoegdheid voor werknemers in een bedrijf. Zij vallen onder andere wetgeving dan de gewone burger thuis.

De Vlaamse Milieumaatschappij (VMM)

De VMM heeft geen rechtstreekse bevoegdheid op het gebied van milieu en gezondheid maar ze kan door haar talrijke meetnetten verspreid over Vlaanderen bepalen wat de grootste gevaren zijn, vergelijkingen maken met buurlanden en onderzoeken wie de veroorzakers zijn. Zij kan aanbevelingen formuleren voor het beleid en op die manier zorgen voor een gezond milieu. Daarnaast is de VMM ook verantwoordelijk voor de opmaak van het MIRA: het Milieu en Natuurrapport Vlaanderen. Hierin brengt zij de verschillende milieuproblemen in kaart en schetst de evoluties en de gevolgen ervan op onze gezondheid. Op de website van de VMM (<http://www.vmm.be>) kan je terecht met vragen over de kwaliteit van het milieu, meer specifiek over lucht en water.

De Vlaamse gezondheidsinspectie beschikte tot nog toe enkel over een coördinatieceel in Brussel en een klein team van vertegenwoordigers van de gezondheidszorg in elke Vlaamse provincie om deze taken te vervullen. Omdat ze meende dat ze vanuit de provinciehoofdsteden en zeker vanuit Brussel te ver stond van de burger werd een drietrapsstructuur uitgewerkt die het mogelijk maakt om dichterbij de burger te werken.

Drietrapsstelsel:

3° niveau: Steunpunt milieu en gezondheid • <i>wetenschappelijke onderbouwing en ondersteunend netwerk;</i> • <i>biomonitoring en toegepast wetenschappelijk onderzoek;</i>
2° niveau: Medisch Milieukundig Expertisecentrum • <i>expertisecentrum voor moeilijke problemen: ondersteunen de Logo's;</i> • <i>advies, toezicht, beleidsvoorbereidend en -evaluerend werk;</i> • <i>coördinatie van het drietrapsnetwerk;</i>
1° niveau: Lokaal Gezondheidsoverleg (LOGO) • <i>samenwerking van huisartsen, apothekers, kinesisten, gemeentebesturen;</i> • <i>eerstelijns klachtenbehandeling en risicocommunicatie.</i>

Bron: VMM

Op de eerste trap (**lokaal niveau**) bevinden zich de Logo's of **L**Okaal **G**ezondheids**O**verleg. Zij hebben als eerste taak de Vlaamse bevolking preventief in te lichten over zaken als gezonde voeding, borstkanker-screening en zo meer (de vijf Vlaamse Gezondheidsdoelstellingen). Het belangrijkste is dat dit ook het niveau is waar je als buurtbewoner van een vervuילend bedrijf terecht kan met vragen in verband met milieu en gezondheid. In zo'n Logo is sinds kort ook een medisch milieukundige actief, die in samenwerking met huisartsen, apothekers, kinesisten en gemeenteambtenaren de klachten van burgers registreert, opvangt, behandelt, opvolgt en, indien nodig, doorgeeft aan andere instanties. Sinds 1999 is er in Vlaanderen in principe één Logo per 100.000 tot 400.000 inwoners. In totaal zullen er 26 Logo's in Vlaanderen zijn.

Verder besliste de Vlaamse regering het **Medisch Milieukundig Expertisecentrum (MMEC)** beter te bemannen. Dit centrum maakt deel uit van de Vlaamse gezondheidsinspectie. Het ondersteunt de Logo's in hun lokale werk, geeft advies, houdt toezicht en doet beleidsvoorbereidend en evaluerend werk. Op dit vlak zullen de huidige gezondheids- en milieu-inspectie nauw samenwerken.

Op de **derde trap** tenslotte bevindt zich het **'Steunpunt milieu en gezondheid'**. Dit Steunpunt staat in voor de uitvoering van een biomonitoringsprogramma in Vlaanderen (zie hoofdstuk 2.2) en zal eveneens toegepast wetenschappelijk onderzoek verrichten ter ondersteuning van het Medisch Milieukundig Expertisecentrum. Ook met deze trap zal je niet rechtstreeks in contact komen maar op hun website staan interessante studies over onder meer zwevend stof en de vermeende schadelijkheid van hoogspanningskabels (<http://www.milieu-en-gezondheid.be/>).

VITO

De Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek (VITO) is een (onafhankelijk) onderzoekscentrum dat werkt voor zowel het bedrijfsleven als voor de overheid. Ze beschikt over een eigen afdeling milieutoxicologie waar men op zoek gaat naar de relatie tussen milieu en gezondheid. Milieutoxicologie heeft twee onderzoekslijnen. In de toxicologie onderzoekt men de risico's van chemische producten en milieuvervuiling voor de mens. In de ecotoxicologie identificeert men het gevaar voor planten en dieren. Daarbij maakt men gebruik van standaardtests, maar gaat men ook permanent op zoek naar de nieuwste ontwikkelingen. Bij het bepalen van de thema's proberen ze zoveel mogelijk rekening te houden met wat er in de maatschappij leeft. De drie actuele hoofdthema's inzake milieu en gezondheid zijn niet-ioniserende stralen, hormoonverstoorders en astma en allergie. Ook VITO heeft een interessante website (<http://www.vito.be>).

5.2 WELZIJN OP HET WERK

Sedert 1947 was de Belgische reglementering inzake de **gezondheid en de veiligheid van de werknemers** gebundeld in het **ARAB**, het Algemeen Reglement voor de ArbeidsBescherming. Onder invloed van Europese reglementering en de ontwikkelingen op het vlak van preventie was het noodzakelijk deze wetgeving te herwerken. Vanaf 4 augustus 1996 was de hervorming een feit en spreken we van de **'wet betreffende het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk'**. De uitvoeringsbesluiten van deze wet zijn gebundeld in de **'Codex over het welzijn op het werk'** en voorlopig ook nog in het 'ARAB'. Op termijn zal de Codex het ARAB volledig vervangen.

Het is onmogelijk en onzinvol om de volledige wetgeving in deze brochure te bespreken wegens te uitgebreid en te veranderlijk. Indien je vragen hebt over de welzijns-wetgeving, klop dan in eerste instantie aan bij de preventieadviseur. Hij is je verplicht de nodige informatie te geven. Indien nodig kan je de volledige welzijnswetgeving echter ook terugvinden op de site: <http://meta.fgov.be>. Je klikt op *regelgeving* en vervolgens op *welzijn op het werk*. Je vindt er onder meer informatie over het Comité PB en de interne en externe dienst PB, biologische, chemische en kankerverwekkende stoffen, gezondheidstoezicht, ioniserende straling, opslag van ontvlambare en brandbare stoffen en ook over persoonlijke beschermingsmiddelen. Voor meer informatie hierover verwijzen we ook naar een recente ACV-brochure 'Het welzijn op het werk' (oktober 2004). De federale overheid geeft eveneens een gratis brochure uit aangaande de 'Codex over het welzijn op het werk' en de nog relevante uittreksels uit het 'ARAB'. Deze ontving je normaal reeds via het ACV. Ze is ook telefonisch te verkrijgen op 02/ 233 42 11 of via <http://www.meta.fgov.be>. Je klikt op *publicaties* en vervolgens op *welzijn op het werk*.

5.3 MILIEUWETGEVING MET BETREKKING OP BEDRIJVEN

5.3.1 VLAANDEREN

Comitéleden hebben ook als opdracht de controle op de naleving van de milieuwetgeving. Ze kunnen met hun vragen over het milieubeleid van de onderneming en milieuwetgeving dan ook altijd terecht bij de milieudeskundige (milieucoördinator, ...) of werkgever. Het is niet de bedoeling dat Comité PB-leden zelf de wetgeving moeten uitpluizen. Mocht je toch niet de gewenste of onvolledige informatie krijgen, dan vind je hieronder een opsomming van de voornaamste milieuwetgeving.

Alle onderstaande milieuwetgeving is integraal te vinden op de site: <http://www.emis.vito.be/navigator/default.asp> Deze Vlaamse navigator milieuwetgeving is een uniek instrument met de geactualiseerde en gecoördineerde versie van de milieuwetgeving.

VLAREM I en II (Vlaams Reglement voor de Milieuvergunning) vormen de kern van de milieuwetgeving. Dit zijn de uitvoeringsbesluiten van het milieuvergunningsdecreet van 28 juni 1985.

VLAREM I (1991) geeft de procedures tot het bekomen van een **milieuvergunning**: wie moet een vergunning aanvragen en hoe en wanneer gebeurt dit. In **VLAREM I** kan je dus nagaan tot welke klasse je bedrijf behoort: een klasse I-, klasse II- of een klasse III-bedrijf. Zowel klasse I (de meest hinderlijke inrichtingen) als klasse II moeten een milieuvergunning aanvragen. Klasse III bedrijven (de minst hinderlijke bedrijven) hebben alleen een meldingsplicht. Daarnaast heb je nog niet-ingedeelde inrichtingen (bijvoorbeeld cafés of muziekfestivals). Ook deze ondernemingen moeten voorzorgsmaatregelen nemen ter bescherming van het milieu. De bepaling van de klasse van een inrichting

volgt rechtstreeks uit de indelingslijst van Vlare I. De klasse van een inrichting in zijn totaliteit komt overeen met de meest hinderlijke activiteit die uitgevoerd wordt. Een vergunning is voor een bedrijf als een **rijbewijs** voor een chauffeur. Zonder rijbewijs mag je niet rijden, zonder milieuvergunning mag het bedrijf niet produceren.

Sommige bedrijven dienen bij hun milieuvergunningsaanvraag een veiligheidsrapport en/of een milieueffectrapport (MER) bij te voegen. Een milieueffectrapport is van toepassing voor de bedrijven waar de aanwezigheid van gevaarlijke stoffen een belangrijke impact kan hebben op de naaste omgeving. Een veiligheidsrapport (VR) is van toepassing voor de bedrijven die een veiligheidsrisico betekenen voor de omgeving.

VLAREM II (1995) is het verkeersreglement, het bepaalt wat je wel en niet mag eens de vergunning op zak is. Het zijn de normen en voorwaarden waaraan het bedrijf op het gebied van het milieu moet voldoen. Je vindt er de **milieukwaliteitsnormen**: de maximaal toegelaten hoeveelheden verontreiniging voor geluid, oppervlaktewater, bodem en grondwater, lucht en ook asbest. Daarnaast zijn er ook de **algemene voorwaarden voor ingedeelde inrichtingen** betreffende onder meer de beheersing van oppervlaktewater, bodem- en grondwaterverontreiniging, luchtverontreiniging, geluidshinder, lichthinder en asbest. De algemene voorwaarden behandelen ook de verplichting tot het aanbrengen van meet- en monsternamevoorzieningen, informatie aan de overheid en aan het Comité PB en bepalingen over het milieujaarverslag, de milieucoördinator en de milieu-audit. Tenslotte zijn er nog de **sectorale milieuvoorwaarden voor ingedeelde inrichtingen**, specifieke voorwaarden per sector, en de **milieuvoorwaarden voor niet-ingedeelde inrichtingen**.

Naast **VLAREM I** en **II** gelden er nog een aantal andere belangrijke wetteksten die afzonderlijke milieuaspecten regelen. Zo is er het Vlaams Reglement inzake Afvalvoorkoming en -beheer (**Vlarea**, 1997) dat de uitvoeringsbesluiten op het Vlaams afvalstoffendecreet

(1994) bundelt. Daarnaast heb je ook nog het decreet betreffende de bodemsanering (1995) met **Vlarebo** als uitvoeringsbesluit. Meer info over zowel Vlarebo als Vlara kan je vinden op de website van OVAM, de Openbare Afvalstoffenmaatschappij (<http://www.ovam.be>).

5.3.2 BRUSSEL

De 'milieuvergunning' heeft als basis het decreet van 5 juni 1997. Vanaf die datum vervangt ze de vroegere "uitbatingsvergunning". Op dit ogenblik zijn ongeveer 200 verschillende vestigingstypes verplicht om een milieuvergunning aan te vragen. Daarbij maakt het niet uit of ze worden uitgebaat door een privé-persoon of een openbare instelling. Enkele voorbeelden uit het Brusselse? Opslagplaatsen van stookolie, parkings, garages, werkplaatsen voor houtbewerking, beenhouwerijen, metaalverwerking, drukkerijen, carwash, hoogspanningsskabinen ...

Deze bedrijven worden opgedeeld in vier klassen op basis van de aard en de belangrijkheid van het risico dat ze inhouden en de gevolgen die daaraan verbonden kunnen zijn voor de buurt en het milieu:

- **klasse I.A** groepeert bedrijven die per definitie een zeer groot risico inhouden voor milieu en bevolking;
- **klasse I.B** groepeert bedrijven die een grote impact hebben op milieu en bevolking;
- **klasse II** omvat bedrijven die iets minder grote effecten hebben op milieu en bevolking;
- in **klasse III** vallen alle overige bedrijven (in het bijzonder zeer kleine installaties waarvan het proces goed beheerst en gestandaardiseerd is) waarvan de invloed op milieu en bevolking minder belangrijk is, maar toch een potentieel risico vertegenwoordigt.

Deze opdeling in klassen bepaalt welke procedure van toepassing is: de samenstelling van het dossier, een eventuele consultatie van de buurtbewoners, het verzamelen van technische adviezen (brandweer, overleg-

commissie, Bestuur voor Ruimtelijke Ordening en Huisvesting, college van burgemeester en schepenen, ...). Zo is er voor bedrijven van klasse I.A en I.B een voorafgaande evaluatie van de risico's vereist. Als de installaties tot verschillende klassen behoren, moet de aanvraag worden ingediend en opgesteld volgens de regels die van toepassing zijn op de strengst gereglementeerde klasse. Over het algemeen zijn installaties van klasse III niet onderworpen aan deze procedures. Zij worden 'automatisch' toegestaan op basis van een eenvoudige verklaring over de milieueffecten bij de gemeentelijke administratie.

Ook in Brussel bestaat specifieke wetgeving (ordonnanties, besluiten van de Brusselse regering, ...) over thema's zoals bodem, lucht, water, geluid, enz.. De volledige wetgeving vind je terug op de website van het Brussels Instituut voor Milieubeheer (BIM): <http://www.ibgebim.be>.

*Vormen van
milieuvervuiling en -hinder*

.....

6

Vormen van milieuvervuiling en -hinder

Dat milieuvervuiling een negatief effect kan hebben op de gezondheid van de mens staat vast. Hoe komen ongezonde stoffen uit het milieu in ons lichaam terecht?

In de eerste plaats via de **ademhaling**. In de veronderstelling dat je in rusttoestand ongeveer 6 liter lucht per minuut inademt, dan passeerde er op je 50ste verjaardag reeds 160.000.000 liter lucht door je longen. Zelfs al is de concentratie van giftige stoffen in de lucht zeer laag, dan kan je nog een belangrijke hoeveelheid binnenkrijgen.

Stoffen kunnen ook opgenomen worden via het **maagdarmstelsel**. De belangrijkste hoeveelheden krijgen we binnen via ons eten en drinken. De vervuiling van de lucht, de bodem en het water komt via het voedsel terug bij de mens. Daarnaast kan je ook incidenteel stoffen opeten door bijvoorbeeld een slechte hygiëne op het werk (de handen niet wassen voor het eten, roken bij het werken met giftige stoffen, ...) of kinderen die op vervuilde grond spelen.

Schadelijke stoffen worden ook via de **huid** opgenomen. Werknemers die bijvoorbeeld werken met oplosmiddelen en geen handschoenen dragen lopen wel degelijk een gezondheidsrisico. Straling wordt ook via de huid opgenomen. Dit kan radioactieve straling zijn, maar ook gewoon zonlicht (UV-straling). Werknemers die veel buiten in de zon werken en zich niet bescher-

men hebben een grotere kans op huidkanker.

Tot slot hebben we de **zintuigen (ogen, neus, oren)**. Deze worden blootgesteld aan lawaai, stank, licht en we spreken dan van **hinder**. Hoewel hinder vaak door iedereen op een andere manier beleefd wordt, is toch duidelijk dat ook hinder mensen ziek kan maken.

In wat volgt komen we in detail terug op de verschillende vormen van vervuiling en hinder. We bespreken achtereenvolgens buiten- en binnenlucht, bodem, water, voedsel, straling en hinder.

6.1 BUITENLUCHT

Het Laatste Nieuws 18/04/2001: Per jaar maken uitlaatgassen van auto's en vrachtwagens zo'n 1.750 dodelijke slachtoffers. Het verkeer zelf zorgt voor 850 dodelijke ongevallen. Dat blijkt uit de verslagen van de Commissie Milieu en Gezondheid van het Vlaams Parlement.

De Standaard 04/02/2002: Volgens Test-Aankoop is de luchtvervuiling veel groter in de stad. Met name de kans op longkanker zou tien tot vijftig procent hoger zijn in de stad. De Leuvense pneumoloog Johan Van Steenkiste wil

de bevindingen zeker niet in twijfel trekken. Ja, zegt hij, de kans om in de stad longkanker te ontwikkelen is ietsje hoger: "Als de kans voor een persoon zonder enige risicofactor 1 is, dan is die voor een stadsbewoner 1,1 tot 1,5. Maar voor een roker bedraagt die kans 20, of 2.000 procent hoger. Voor mee-rokers bedraagt ze 1,3 tot 1,7." "Roken is in ons vak dus de allesbepalende factor", zegt de longkankerspecialist.

De Standaard 01/09/2000: Volgens het medische tijdschrift 'The Lancet' kosten uitlaatgassen in het verkeer jaarlijks tienduizenden mensen het leven. Jaarlijks is 6% van de sterfgevallen een gevolg van luchtverontreiniging. De helft daarvan wordt in verband gebracht met de uitlaatgassen. Verder krijgen tienduizenden mensen ziekten als bronchitis en astma doordat ze uitlaatgassen binnenkrijgen.

De Morgen 14/10/2004: Vlaanderen in de topdrie van meest vervuilde regio's ter wereld. Via satellietbeelden konden wetenschappers vaststellen dat de verontreiniging door stikstofdioxide (NO_2) in Vlaanderen zeer hoog ligt. Deze stof is verantwoordelijk voor de toename van long- en ademhalingsproblemen, astma en allergie.

Te pas en te onpas worden we geconfronteerd met (soms tegenstrijdige) berichten over de invloed van de luchtkwaliteit op onze gezondheid. In vergelijking met bekende risicofactoren zoals roken lijkt de bijdrage van luchtverontreiniging aan de totale sterfte in de bevolking nogal beperkt. Toch is het aantal doden tengevolge van die factor niet te onderschatten. Volgens berekeningen van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) zouden wereldwijd jaarlijks 600.000 mensen vroegtijdig sterven door luchtvervuiling. Luchtverontreiniging wordt verantwoordelijk gesteld voor een verkorting van de gemiddelde levensduur met naar schatting 1 tot 3 jaar.

Iedere dag worden minuscule vervuilende deeltjes, chemische stoffen en gasen in de lucht uitgestoten

door de industrie, transport, verwarming binnenshuis en door afvalproductie en landbouw. Vooral de **industrie** en het **transport** zijn de grote **boosdoeners**.

Sommige vervuilende stoffen worden rechtstreeks uitgestoten zoals koolmonoxide (CO), stikstofoxiden (NO_x), zwaveldioxide (SO_2), vluchtige organische stoffen (VOS) en zwevend stof terwijl andere ontstaan door chemische reacties tussen verschillende verontreinigingen in de lucht zoals ozon (O_3) en stofdeeltjes. De meeste van deze vervuilende stoffen hebben (in meerdere of mindere mate) een **invloed op de ademhaling en op het hart- en vaatstelsel**. Bovendien dragen ze bij tot allerlei storingen van het milieu, zoals **verzuring, zomer- en wintersmog**. Deze tasten op hun beurt opnieuw onze gezondheid aan...

Zomersmog is een bruinachtige, oxiderende mist, die voornamelijk uit ozon (O_3) bestaat. Ze prikkelt ogen en luchtwegen. Ze ontstaat uit stikstofoxiden (NO_x) en Vluchtige Organische Stoffen (VOS), vooral afkomstig van het verkeer en de industrie. 'Ideale' omstandigheden voor de vorming van hoge ozonconcentraties zijn hoge zomertemperaturen. België ligt temidden de 'Hot Spot': de landen met de hoogste ozonconcentraties in Europa.

Wintersmog treedt vooral op in de winter en geeft mistvorming. Door de lage temperaturen is er een verhoging van de uitstoot van zwaveldioxide (SO_2) en stof afkomstig van de huisverwarming. De luchtvochtigheid bevordert de omzetting van SO_2 in zwavelzuur. In combinatie met stof is wintersmog verantwoordelijk voor ademhalingsproblemen en oogprikkeling. Het voorbije decennium kwam wintersmog ten gevolge van de lage SO_2 concentraties niet meer voor in België.

Verzuring treedt niet alleen op in de vorm van zure regen, doch ook in de vorm van sneeuw en mist (natte depositie) en van gas en stof (droge depositie). Deze neerslag is hoofdzakelijk afkomstig van industrie, verkeer en landbouw (ammoniak). Het neerslaan van verzurende verontreinigingen (SO_2 , NO_x , NH_3) op planten, in het oppervlaktewater en in de bodem heeft gevolgen voor onze gezondheid.

Volgende tabel toont de voornaamste vervuilende stoffen die in de lucht te vinden zijn, de veroorzakers en hun effecten op milieu en gezondheid:

Stof	Oorzaak	Gevolgen voor milieu	Gevolgen voor gezondheid
SO₂: Zwavel dioxide	- Wegverkeer - Verbranding stookolie en steenkool (drastisch gedaald)	- Verzuring - Wintersmog	Invloed op de ademhaling (piepen, hoesten, verminderde longcapaciteit)
NO_x: Stikstofoxiden	- Industrie (verbrandingsinstallaties) - Wegverkeer (katalysator is oplossing) - Elektriciteitsinstallaties	- Verzuring - Zomersmog	Invloed op de ademhaling
VOS: Vuchtige Organische Stoffen: solventen (oplosmiddelen), benzeen, ...	- Koolwaterstoffen (KWS) zijn afkomstig uit verdamping petroleumopslagtanks en het vullen van benzinereservoirs - Organische verbindingen afkomstig uit industriële procédés - Oplosmiddelen (bij gebruik verven en inkt en bij het reinigen van metalen)	- Gat in de ozonlaag - Zomersmog	Afhankelijk van de stof: - reukhinder - irritatie (aldehyde) - daling longcapaciteit - kankerverwekkend (bv. benzeen) - hormoonverstorend, dalende vruchtbaarheid
CO: Koolstofmonoxide	- Autoverkeer (voornamelijk in overdekte ruimten) - Slecht werkende kachels	Zomersmog	- Zorgt ervoor dat zuurstof niet meer in het bloed kan circuleren: hoofdpijn, duizeligheid en dodelijk bij grote hoeveelheden - Hart- en vaatziekten
Zs: Zwevend Stof: zware metalen, roet, PAK's, dioxines, asbest, ...	- Wegverkeer - Industrie	Smog	- Ademhalingstoornis - Kankerverwekkend
O₃: Ozon	Ontstaat door fotochemische omzetting van bv. VOS onder invloed van ultraviolet zonlicht	- Zomersmog - Verzuring	- Prikkeling ogen - Hoesten - Verandering longfunctie

Zwevend stof wordt bestempeld als één van de belangrijkste luchtverontreinigende stoffen die schadelijke effecten bij de mens veroorzaken. De VMM meet de concentratie van zwevend stof (PM10) in een 15-tal meetstations. Sinds 1996 is de concentratie ervan in de omgevingslucht met ongeveer 30% gedaald. Dit komt enerzijds door de weersomstandigheden die een invloed hebben op het aantal zwevend stof in de lucht maar de rest van deze verbetering moet volledig op rekening geschreven worden van de industrie en de energiesector. Zo nemen de concentraties *zware metalen* (lood, cadmium, zink, koper, nikkel en arseen) in de lucht de laatste jaren enorm af. Alleen in de nabijheid van non-ferro industrie (Hoboken, Beerse, Lommel) zijn de concentraties van lood en cadmium nog vrij hoog. Toch is ook daar een dalende trend waarneembaar.

PAK's (polycyclische aromatische koolwaterstoffen) worden voornamelijk veroorzaakt door industrie zoals bv. in producten voor houtbescherming (creosoot en carbolineum), verkeer en gebouwenverwarming. Ze worden ervan verdacht de hormonenhuishouding te beïnvloeden en invloed te hebben op de vruchtbaarheid.

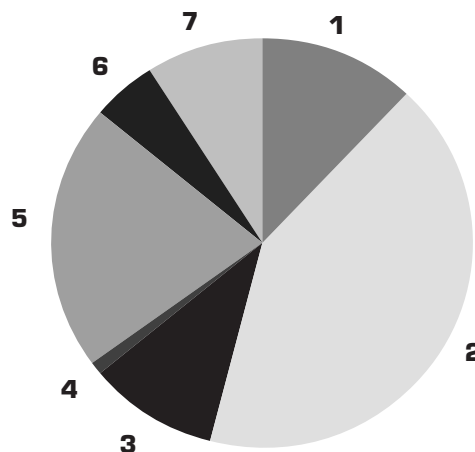
Dioxines ontstaan bij onvolledige verbranding in aanwezigheid van chloor. Bronnen ervan zijn de ferro- en non-ferro-industrie en de gebouwenverwarming. De effecten zijn lever-, maag-, darmstoornissen en neurologische en psychiatrische effecten. Er is een licht verhoogd kankerrisico.

Tot nog toe kan de VMM enkel de PM10 deeltjes (deeltjes die een honderdste van een millimeter zijn) meten. Risicovoller zou echter de PM2,5 zijn (de deeltjes kleiner dan een honderdste van een millimeter kunnen nog dieper in de longen dringen). Dit kan jammer genoeg nog niet worden gemeten.

VOS staat voor Vluchtige Organische Stoffen en is een verzamelnaam voor verschillende chemische stoffen die voorkomen in verontreinigde lucht. Onder andere via het gebruik van *oplosmiddelen* in verf, ontvetters en ontvlekkers komen VOS vrij. *Benzeen* werkt in op ons centraal zenuwstelsel, is kankerverwekkend en wordt

opgenomen via de ademhaling. Sinds het begin van de jaren '90 kent benzeen in Vlaanderen een dalende tendens.

Aandeel VOS-emissies in Vlaanderen, 2002

- 1 Bevolking
- 2 Industrie
- 3 Energie
- 4 Landbouw en visserij
- 5 Verkeer en vervoer
- 6 Handel en diensten
- 7 Natuur en tuinen

Bron: Mira-T rapport 2003

Het is de taak van de **Vlaamse Milieumaatschappij** (VMM, zie hoofdstuk 5.1) om enerzijds de algemene luchtkwaliteit in Vlaanderen te meten en anderzijds de bronnen van de luchtverontreiniging te inventariseren. De VMM spoort op welke rol de industrie, de huishoudens, het verkeer en de landbouw spelen in de luchtverontreiniging. Op de site van de VMM (<http://www.vmm.be>) kan je nagaan hoe het met de luchtkwaliteit bij jou in de buurt gesteld is.

6.2 BINNENLUCHT

Eén van de voornaamste gezondheidsproblemen van luchtverontreiniging zijn **ademhalingsproblemen**, bijvoorbeeld **astma**. Het percentage van de Antwerpse bevolking, dat aan astma lijdt, bedraagt 7%. Tussen 1992 en 1997 - een periode van slechts vijf jaar - steeg dit percentage met zowat 30%. Het is echter niet zeker dat de luchtvervuiling de oorzaak is, het lijkt waarschijnlijker dat luchtvervuiling de symptomen in gang zet bij mensen die er gevoelig aan zijn. Stikstofdioxide, ozon en zwevend stof bijvoorbeeld, verergeren de overprikkelbaarheid van de luchtwegen van astmapatiënten. Als mogelijke oorzaken voor het stijgend aantal astmapatiënten worden een aantal factoren aangehaald: minder contacten met parasieten, bacteriën en virussen tijdens de kindertijd, andere voedingsgewoonten en veranderingen in het **binnenhuismilieue** (meer isolatie, minder ventilatie van de woningen).

Gemiddeld brengt een werknemer slechts 6% van zijn tijd buitenshuis door, tegenover 70% binnenshuis en 21% op de werkplaats. Het bekende probleem met asbest is maar één van de voorbeelden waarbij intense luchtvervuiling thuis of op de werkplaats meer schade kan berokkenen dan de buitenlucht.

Meer nog: als gevolg van het grote aantal verontreinigingsbronnen in gebouwen en de geringe luchtverversing, is de kwaliteit van de binnenlucht over het algemeen aanzienlijk slechter dan die van de buitenlucht. Door de verbeterde isolatie is bovendien de frequentie waarmee de lucht binnenshuis wordt verwisseld nu tienmaal lager dan dertig jaar geleden. Hierdoor circuleren bepaalde stoffen veel langer in onze huizen en bedrijven dan vroeger.

Het is niet eenvoudig om een direct verband aan te tonen tussen de kwaliteit van de binnenlucht en onze gezondheid. De oorzaken van de verontreiniging zijn talrijk en kunnen hun schadelijke effecten combineren.

Enkele voorbeelden:

- ⇒ **Bouwmaterialen:** asbest, lijmen, verven, lood, formaldehyde, radon, oplosmiddelen...
Spaanplaat en andere houtplaten zoals multiplex kunnen veel formaldehyde afgeven. Formaldehyde prikkelt de ogen en andere slijmvliezen en kan bijdragen aan astma bij gevoelige personen.
Uit veel soorten lijm, verf, vlekverwijderaars en drukinkt van o.a. tijdschriften komen bij het drogen oplosmiddelen (solventen) vrij. Oplosmiddelen (ingedeeld onder de VOS) kunnen leiden tot: prikkeling van de slijmvliezen van ogen, neus en keel; huidaandoeningen; schildersziekte; kanker (vnl. benzeen) en leveraantasting.
- ⇒ **Verbrandingsprocessen (NO_x):** verwarming, afvoerloze geiser, fornuis, ...
Bij het verbranden van aardgas ontstaan diverse gasen (zoals stikstofdioxide en formaldehyde) en hele kleine zwevende stofdeeltjes, microstof. Vooral een geiser zonder afvoer naar buiten is een sterke bron van luchtverontreiniging. Het vrijkomen van CO kan hierbij zeer gevaarlijk en zelfs dodelijk zijn. Voldoende verluchting van badkamers bij het gebruik van geisers of woonkamers bij het gebruik van kachels is dus noodzakelijk.
- ⇒ **Tabak:** nog altijd de grootste binnenluchtvervuiler.
- ⇒ **Luchtvochtigheid** wordt in combinatie met een lage temperatuur in verband gebracht met een toename van reuma bij bepaalde personen.
- ⇒ **Biologische oorzaken:** schimmels, mijtachtingen, zwammen, planten, ...
Er kunnen allergische klachten tot stand komen doordat stoffen, geproduceerd door verschillende organismen, worden ingeademd. Deze organismen ontstaan vooral onder vochtige omstandigheden (bv. insijpelend water in de muren).

➡ **POP's** (Persistent Organic Pollutants of): weekmakers, brandvertragers, ...

In computers en televisies, kunststof kinderspeelgoed, in vloerbedekking, kleding, deodorants, enz. zitten toevoegingen van giftige chemische stoffen. Deze giftige chemische stoffen worden ook wel POP's genoemd. Deze stoffen zijn in zéér kleine hoeveelheden uiterst giftig, worden nauwelijks afgebroken en kunnen lange afstanden afleggen door lucht en water. Veel POP's zijn ook hormoonverstoorders. POP's worden opgeslagen in het vetweefsel van een dier en worden doorgegeven als het ene levende wezen het andere opeet.

Indien irritatie, huidklachten, klachten over een vieze geur of smaak, hoofdpijn en vermoeidheid optreden wanneer men zich in een gebouw bevindt en deze klachten verdwijnen enige tijd na het verlaten van dat gebouw, dan spreekt men van het **'Sick Building Syndrome'**.

Tips en zaken waar je als lid van het Comité PB op kan letten in verband met de kwaliteit van zowel de buitenlucht als de binnenlucht, vind je in de toegevoegde **milieuechecklist** in bijlage 1

6.3 BODEM

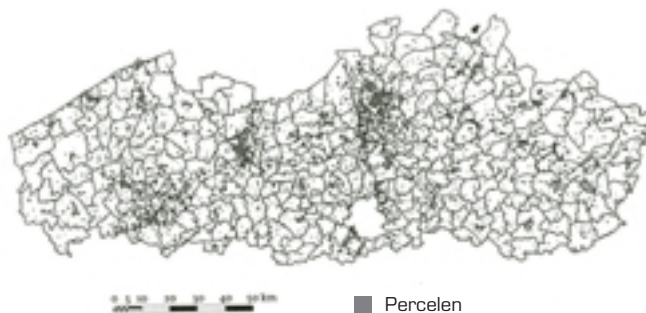
Op het eerste zicht lijken giftige stoffen in de bodem niet zo erg voor onze gezondheid als ongezonde fabrieksrook of vervuilde rivieren maar wist je dat één liter stookolie uit een lekkende stookolietank, één miljoen liter drinkwater ongeschikt maakt voor consumptie? Vervuilde stoffen in de bodem kunnen dus een ingrijpende impact uitoefenen op de **volksgezondheid**:

- vervuilde stoffen kunnen in het grondwater belanden en ons drinkwater bezoedelen;
- planten nemen de giftige stoffen op die zo als groente of fruit of via het vee in ons voedsel terecht komen;

- spelende kinderen kunnen giftige bodemdeeltjes inslikken;
- ...

Zware metalen die via de bodem in de voedselketen of ons drinkwater terecht komen, kunnen ondermeer de oorzaak zijn van maagdarmsstoornissen, bloedarmoede, effecten op het beenderstelsel, en een verminderde nierfunctie. **Dioxines en PCB's** veroorzaken in het lichaam mogelijke langetermijneffecten op de lichamelijke en verstandelijke ontwikkeling, de hormoonregeling en kunnen kanker verwekken. Een direct effect is chlooracné, een ernstige maar geneesbare huidaandoening.

Het is dan ook verontrustend dat de Vlaamse bodem op diverse plaatsen verontreinigd is met gevaarlijke stoffen. Zware metalen (bv. lood, cadmium, ...), olie en pesticiden hebben in grote hoeveelheid hun weg gevonden naar de ondergrond. Volgende figuur toont de **10.192 verontreinigde gronden** die eind 2002 in Vlaanderen gekend waren, samen goed voor 205 km².

Bron: Mira-T 2002 thema's: gekend aantal verontreinigde gronden in 2002 (de zwarte vlekken zijn verontreinigde gronden)

Op de figuur zijn de drie havenregio's (Antwerpen, Gent en Brugge), het kanaal Brussel-Rupel en de autosnelwegen E17 en E313 duidelijk herkenbaar. Bodemverontreiniging wordt voornamelijk veroorzaakt door de **industrie**. Lange tijd hebben bedrijven uiterst onzorgvuldig omgesprongen met de ondergrond. Ook nu nog zijn er problemen met lekkende tanks en pijpleidingen, onzorgvuldig opgeslagen grondstoffen en het morsen van schadelijke producten tijdens het productieproces en het laden en lossen. Zoals uit het kader (onderaan) blijkt, kent iedere bedrijfstak zijn eigen specifieke problemen.

Naast de industrie zijn in mindere mate ook de **gezin-
nen** (door bijvoorbeeld het gebruik van lekkende stookolietanks) en de **landbouw** (door overdreven gebruik van pesticiden en nitraatrijke meststoffen) verantwoordelijk voor de bodemverontreiniging. Indirect wordt de bodem ook verontreinigd door de afzet van vervuilende deeltjes uit de lucht op de bodem. Deze vervuiling is wel minder geconcentreerd.

Aangezien bodemverontreiniging gevolgen heeft op ons leefmilieu en saneren verschrikkelijk duur is, moeten bedrijven een extra inspanning doen om geen nieuwe vervuiling te veroorzaken. Voorkomen is nog altijd beter dan genezen. Indien het bedrijf reeds een bodemverontreiniging heeft veroorzaakt moet ze al het

mogelijke doen om deze ongedaan te maken. Meer informatie over bodemverontreiniging vind je op <http://www.ovam.be>

6.4 WATER

Zuiver en voldoende water drinken is één van de belangrijkste voorwaarden voor een gezond leven. Volgens de UNEP (onderdeel van de UNO) sterven per dag wereldwijd zo'n 25.000 mensen aan de gevolgen van het drinken van besmet water. Er zijn zowel problemen met de beschikbare hoeveelheid water als met de kwaliteit van dit water.... Aangezien leidingwater in ons land mits zware inspanningen een heel goede kwaliteit heeft, komen de meeste onder ons niet vaak in contact met verontreinigd drinkwater en treden er bijgevolg niet vaak gezondheidsproblemen op door het drinken van kraantjeswater. Bij het zwemmen in zowel zee, zwembaden, meren en rivieren kunnen er soms wel problemen optreden.

Water kent vele toepassingen. Enerzijds hebben we water nodig om gezond te blijven. Zo kunnen we slechts drie tot vier dagen zonder water terwijl we 2 tot 3 weken zonder eten kunnen. Bij 5% watertekort krijgt men reeds een droge mond, bij 10% droogt je huid uit en krijg je hallucinaties en bij een watertekort

Bedrijfstak	Voornaamste problemen
Lederindustrie	Chroom
Grafische industrie	Lood, koolwaterstoffen (KWS) en drukinkt
Verf-, lak-, vernis- en drukinktindustrie	Zware metalen en KWS
Textielindustrie	Aminen, fenolen, KWS, polycyclische aromatische koolwaterstoffen (PAK's) en zware metalen
Metaalindustrie	Zware metalen, KWS
Energiebedrijven	Cyaniden, PAK's, benzeen en andere KWS
Transportbedrijven	Steenkool, dieselolie, verf, ...
Suikerindustrie	Verbrandingsresten
Aardewerkindustrie/Steenbakkerijen	Zware metalen en vluchtige fluoriden

van 15% ga je dood. Ook voor veel bedrijven is **water van levensbelang**. Als grondstof (bijvoorbeeld brouwerijen) of als hulpmiddel bij de productie: om 1 kilo diepvriesspinazie te maken, is 100 liter water nodig, de productie van een middelgrote auto kost 38.000 liter water.

De toevloed aan water lijkt onuitputtelijk. Toch is slechts 0,6% van het wereldwijd aanwezige water beschikbaar om drinkwater van te bereiden. 97,5% is zout water en van de overige 2,5% ligt 1,9% vast in ijskappen of te diep in de grond. Desondanks gaan we kwistig om met het beschikbare water. Op dit moment verbruikt de gemiddelde Vlaming ongeveer 120 liter per dag waarvan hooguit 3 tot 6 liter wordt gebruikt voor drinken en voedselbereiding. Ter vergelijking: een Indiër gebruikt ongeveer 25 liter per dag, een Amerikaan 360 liter en een Keniaan 5 liter.

Huishoudelijk watergebruik/per persoon per dag (2000)

Bad	12 liter
Douche	32 liter
Toilet	40 liter
Was	17 liter
Afwas	8 liter
Drinken en koken	3 liter
Diverse (poetsen, tuin,...)	8 liter
Totaal	120 liter

Bron: Water elke druppel telt, Aminal, 2000

De huishoudens nemen bij benadering één derde van het globale Vlaamse watergebruik voor hun rekening. Ook de Vlaamse bedrijven zijn slokoppen (62% van het totaal watergebruik). In 1997 werd in de Vlaamse industrie 389 miljoen m³ water gebruikt, met daarbovenop 3.905 miljoen m³ gebruikt koelwater (59% gaat naar nutsvoorzieningen, 16% naar chemie).

Totaal watergebruik industrie (excl. koelwater) 389 miljoen m³

nutsvoorzieningen (15%)	metaalverwerkende nijverheid (5%)
voeding en genotmiddelen (11%)	producten van petroleumraffinage (5%)
ijzer en staalnijverheid (10%)	textiel, kleding, leder en schoeisel (3%)
mijnbouw (8%)	chemie (3%)
papier en grafische nijverheid (6%)	overige industrie (4%)

Bron: Mira-S 2000; Milieu en natuurrapport Vlaanderen, VMM, 2000

Lozingen van verontreinigende stoffen vormen de voornaamste bedreiging voor de kwaliteit van oppervlaktewater. Niet al het geloosde water wordt immers gezuiverd. Via de **industrie** komen minerale oliën, chemische producten, zware metalen, fosfaten en nitraten in het water. De grootste volumes aan industrieel afvalwater worden geloosd in de bekkens van de Beneden Schelde, de Nete, de Gentse kanalen, de Demer en de Brugse Polders. Positief nieuws is dat de hoeveelheid zware metalen in het afvalwater met 8% terugliep sinds 1990. Deze resultaten zijn vooral te danken aan de inspanningen van de metaalverwerkende sector. Sinds 1999 is die sector niet meer de grootste lozer van zware metalen maar bijt de chemische sector hierin de spits af, gevolgd door de textielsector.

De belangrijkste oorzaken van watervervuiling in de **landbouwsector** zijn drijfmest en pesticiden.

De waterkwaliteit in Vlaanderen wordt op basis van verschillende meetnetten door de VMM (zie 5.1.) gemeten. Aquafin staat in voor het collectiveren en zuiveren van het huishoudelijk afvalwater en op de collectieve infrastructuur aangesloten vergelijkbare bedrijfsafvalwater. Bedrijven worden zoveel mogelijk aangezet

om af te koppelen van openbare waterzuiveringsinstallaties en zelf hun afvalwater te zuiveren.

De directe effecten van oppervlaktewater op onze **gezondheid** zijn moeilijk meetbaar. Enkel wanneer we zwemmen in vervuild water, kunnen de effecten zeer plots en duidelijk optreden. De indirecte effecten van onze verontreinigde oppervlaktewaters daarentegen zijn aanzienlijk. Vervuilende stoffen kunnen opgenomen worden door vissen en planten die er in leven en komen zo op ons bord terecht. Daarnaast wordt bij het ruimen van een waterloop, het ruimingslib op de oevers gelegd. Als die oevers landbouwgronden zijn, kunnen vervuilende stoffen uit de bodems van onze waterlopen onze gewassen vergiftigen.

Het zuiveren van vervuild water is een dure aangelegenheid. Daarom is het beter zo weinig mogelijk water te verontreinigen en regenwater af te koppelen. Dit kan bijvoorbeeld door het aanbrengen van bepaalde wijzigingen in het productieproces waardoor het watergebruik (sterk) wordt teruggedrongen. Bijvoorbeeld door het toepassen van luchtkoeling in plaats van waterkoeling. Verder kunnen ook bepaalde processen worden toegepast:

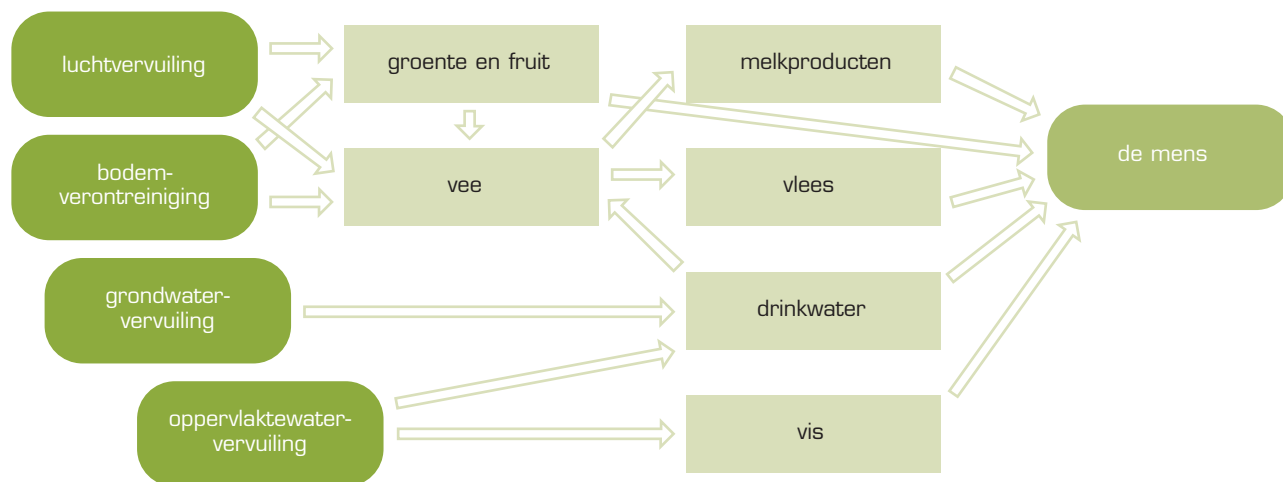
- in de voedingssector, door bijvoorbeeld eerst droog te reinigen, vooraleer met water te spoelen;
- in de dranksector, door bijvoorbeeld het spoelwater (meer dan eens) te hergebruiken;
- in drukkenijen, door bijvoorbeeld eerst de inkt te verwijderen, alvorens water te hergebruiken (deelstroomreiniging).

Meer info is te vinden op:

<http://www.waterloketvlaanderen.be/>.

6.5 VOEDING

Voeding en gezondheid zijn nauw met elkaar verbonden. Wie te weinig voedsel of voedsel van slechte kwaliteit eet, functioneert niet meer en wordt ziek. Zoals in deze brochure reeds meermaals tot uiting kwam is de kwaliteit van ons voedsel in sterke mate afhankelijk van de kwaliteit van ons leefmilieu. Bodem-, water- en luchtverontreiniging hebben allemaal een invloed op ons voedsel en dus op onze gezondheid. De volgende figuur toont dit verband aan:

Niet alleen het nuttigen van voedsel heeft een invloed op de gezondheid van de mens, maar ook de productie ervan. Dit gaat gepaard met uitstoot van stoffen naar water, bodem en lucht. In de gehele keten van voedingsmiddelen - in de landbouw, de voedselverwerkende industrie, het transport, de handel en in huishoudens - wordt energie gebruikt. Ook leidt het gebruik van meststoffen en pesticiden in de landbouw tot giftige uitstoot. De verpakking van voedsel vraagt dan weer om grondstoffen energie en levert een bijdrage aan de afvalproductie.

6.6 STRALING

Wakker worden met de wekkerradio, het koffiezetapparaat inschakelen, brood ontdooien in de microgolf en toosten in de broodrooster, haren drogen met een elektrische haardroger, tanden poetsen met de elektrische tandenborstel of scheren met een scheerapparaat: de dag is nog maar pas begonnen en we worden al voortdurend bestookt door elektromagnetische velden. En dan hebben we het nog niet gehad over de hoogspanningskabels en gsm-zendmasten, computerschermen, televisies, satellieten, TL-lampen, zonnepanelen, gsm's, radiografische onderzoeken in ziekenhuizen en de straling die van nature op aarde aanwezig is (o.a. radon). Geruchten over ongezonde effecten van straling zijn er genoeg. Maar moeten we ons echt zorgen maken?

De hierboven vermelde vormen van straling kunnen onderverdeeld worden in ioniserende en niet-ioniserende straling. **Ioniserende stralen** of radioactieve straling zijn stralen die één of meer elektronen uit een atoom kunnen vrijmaken. Ioniserende straling kan in het menselijk lichaam biologische defecten in cellen teweegbrengen. Dit kan leiden tot kanker, erfelijke aandoeningen en aangeboren afwijkingen bij kinderen. Ioniserende straling komt voornamelijk vrij bij medische toepassingen zoals het maken van röntgenfoto's. Het komt ook vrij uit **radon**, een stof die van nature voorkomt in de bodem en in daaruit geproduceerde bouwmaterialen. Het kan loskomen uit de bodem of het

bouw materiaal en zich binnenshuis ophopen met alle gevolgen van dien. Voldoende verluchting is van groot belang om de concentratie van radon in huis laag te houden. In Vlaanderen zouden jaarlijks 100 tot 700 longkankers veroorzaakt worden ten gevolge van radon. Vooral lange blootstelling en sterk verhoogde radonconcentraties verhogen het risico op longkanker. Rokers lopen een verhoogd risico omdat roken en blootstelling aan radon elkaar versterken bij het veroorzaken van longkanker. Bij **radiotherapie** voor kanker ligt het iets anders. Om kwaadaardige cellen te vernietigen is natuurlijk wel een hoge dosis straling nodig die in principe ook nieuwe kankercellen kan doen ontstaan. Op het ogenblik dat iemand een tumor heeft, zijn dat echter 'zorgen voor later'. Werknemers in ziekenhuizen die in contact komen met radiotherapie moeten zich echter wel voldoende beschermen. Bij het uitblijven van ongelukken is het aandeel van **kernenergie, militaire toepassingen en industriële producten** samen beperkt tot 1% van de jaarlijkse effectieve dosis ioniserende straling van de bevolking in Vlaanderen.

Niet-ioniserende straling betreft licht (infrarode stralen, het zichtbare licht en een deel van de UV-straling), radiofrequente stralen (magnetrons, gsm's) en elektromagnetische velden (elektrische apparaten, hoogspanningslijnen). De mogelijke effecten van niet-ioniserende straling zijn divers. Het belangrijkste is de door UV-straling veroorzaakte voortijdige sterfte ten gevolge van huidkanker (in het jaar 2000 stierven in Vlaanderen 78 vrouwen en 83 mannen aan huidkanker). Daarom is het belangrijk dat bouwvakkers en

andere werknemers die in open lucht werken zich voldoende beschermen. Tot nog toe heeft onderzoek naar zowel het wonen in de buurt van een gsm-mast of hoogspanningskabel als het veelvuldige gebruik van een gsm nog geen gezondheidseffecten kunnen aantonen. Voor het wonen onder een hoogspanningslijn werd er in onderzoek wel een associatie gevonden met kinderleukemie maar het oorzakelijk verband tussen de twee werd daarentegen nog niet bevestigd. Voorlopig lijkt alles dus betrekkelijk veilig, maar verder onderzoek blijft noodzakelijk.

In Vlaanderen worden een tienduizendtal werknemers beroepshalve blootgesteld aan verhoogde straling: voornamelijk in de nucleaire industrie (brandstofcyclus en onderzoek), in de ziekenhuizen (medische beeldvorming en radiotherapie), bij het vliegend personeel (verhoogde blootstelling aan kosmische straling) en ook werknemers die aan gsm-masten moeten werken lopen risico.

Onderzoek Steunpunt milieu en gezondheid: GSM-gebruik

Een geval apart zijn de GSM's. Koken ze de hersenen echt, zoals soms wel eens wordt beweerd? Gezien het succes van de mobiele telefoon maakt blijkbaar niet iedereen zich hierover echter zorgen. Maar is er reden om zich zorgen te maken?

GSM's zenden permanent golven van **hoge frequentie** uit om contact te houden met het netwerk, zelfs in stand-by. Studies op de hersenen van ratten en op synthetische poppen deden het gerucht ontstaan dat deze stralen onze hersenen doen 'koken'. De gevolgen zouden variëren van hoofdpijn tot hersentumoren. De meeste van deze studies werkten echter met stralingen die vele malen hoger lagen dan die van een GSM-toestel. Slechts één enkele studie kon schadelijke effecten aantonen bij een frequentie en vermogen die overeenkomt met GSM-golven. Het ging

daarbij om een verhoogde kans op bloedkanker bij kankergevoelig gemaakte muizen.

De conclusie van een onderzoek van het Steunpunt milieu en gezondheid is dat men tot op heden nog niet met zekerheid kan zeggen of GSM-straling of de straling uitgezonden door de basisstations een invloed hebben op de gezondheid, vooral omdat men nog geen langetermijneffecten kan bestuderen. **Er kan niet gezegd worden dat GSM-straling schadelijk is voor de gezondheid, maar ook het tegendeel kan niet worden bewezen.**

6.7 HINDER

Uit onderzoek blijkt dat de gemiddelde Vlaming lawaai en geuroverlast als grote milieu- en gezondheidsproblemen zien. Aminal stelde in 2001 vast dat 30% van de Vlamingen tamelijke tot ernstige hinder ondervonden door **lawaai**, 19% was gehinderd door **geur** en 5% door **licht**. Nochtans vormen geur-, geluid- en lichthinder meestal niet direct een bedreiging voor de gezondheid. Wel tasten ze het algemeen welzijn aan, waardoor men een gevoel van onbehagen krijgt en men zijn of haar woonomgeving minder apprecieert. Na verloop van tijd worden mensen dan ook echt ziek (hoofdpijn, braken, slaapttekort, ...).

6.7.1 GELUIDSHINDER

Velen onder ons (30%) worden gehinderd door het geluid van verkeer, vliegtuigen en van bedrijvigheid in de buurt (buren, industrie, ...). In Vlaanderen levert vooral het verkeer de grootste bijdrage aan ernstige geluidshinder (54%). De industrie draagt 7% bij. Omwille van een aantal spectaculaire dossiers zoals dat van de luchthaven te Zaventem staan de negatieve invloeden van lawaai op de algemene gezondheid en het welzijn van werknemers en buurtbewoners de

laatste tijd meer en meer in de kijker. Over de effecten van vliegtuiglawaai op de bevolking zijn reeds heel wat studies uitgevoerd. Het 'Steunpunt milieu en gezondheid'¹ heeft in 2003 de bestaande studies samengevat en kwam tot de conclusie dat een frequente blootstelling aan vliegtuiglawaai wel degelijk een effect heeft op de gezondheid. Deze studie acht de volgende effecten als bewezen: hogere bloeddruk (ondermeer bij kinderen), hinder, slaapverstoring, hoger medicijngebruik (voor hart en -bloedvaten, bloeddruk en psychologische klachten), leerproblemen bij kinderen, Waarschijnlijk stijgt, volgens dezelfde studie, ook het aantal hartziekten en het aantal opnamen in psychiatrische instellingen.

Andere voorbeelden van geluidsoverlast die gezondheidsproblemen veroorzaken, hebben te maken met gehoorschade bij werknemers die regelmatig in contact komen met harde geluiden. De toepassing van een stillere werkwijze (bv. lassen in plaats van verbinden met klinknagels) lost meestal al vele problemen op. Bij bestaande machines kunnen belangrijke geluidsreducties worden bereikt met eenvoudige maatregelen als het beter smeren of het vervangen van lawaaiërende tandwielen door nieuwe kunststof tandwielen. Ook kan gebruik gemaakt worden van collectieve bescherming zoals omkapseling van machines. Pas als deze maatregelen niet voldoen moet de werknemer persoonlijke gehoorbescherming gebruiken. Een goede begeleiding bij het gebruik van deze middelen is noodzakelijk.

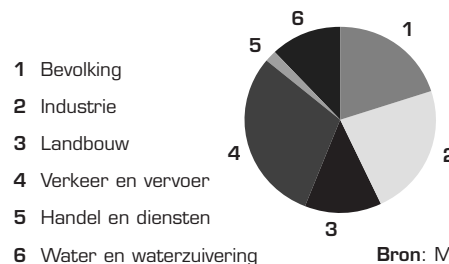
Het **interpreteren van geluiden** is zeer sterk persoonsgebonden. Daarom is het moeilijk om tot éénduidige afspraken te komen om lawaai te voorkomen. Ook éénzelfde individu kan afhankelijk van de situatie verschillend reageren op geluid. Iemand die zich voorbereidt op een examen, zal luide muziek minder appreciëren dan wanneer hij een pint gaat drinken. Toch bestaat heel wat wetgeving, zowel voor de blootstelling van de werknemers als voor de bijdrage van de bedrijven aan het omgevingsgeluid.

6.7.2 GEURHINDER

Geurhinder is de toestand waarbij mensen een onaangename geur waarnemen zonder daarom directe nadelige gezondheidseffecten te ondervinden. De onaangename geur kan echter wel een belangrijk nadelig effect hebben op hun **levenskwaliteit**, wanneer de geur sterk is, onaangenaam en vaak voorkomt. Mensen raken geïrriteerd, hebben problemen om te slapen, raken vermoeid, krijgen hoofdpijn en zo meer. Onaangename geurwaarneming wordt ook snel geassocieerd met het gevaar voor giftigheid. Een dergelijke regelmatig terugkerende onrust over de eigen gezondheid vormt een ernstige mentale bedreiging. In zoverre dat mensen na verloop van tijd ook echt ziek worden.

In Vlaanderen blijkt 7% van de Vlamingen ernstig tot extreem gehinderd te zijn door geur, 12% is tamelijk gehinderd. Deze percentages zijn moeilijk te interpreteren. Wat voor de één een onaangename geur is, stoort een ander hoegenaamd niet. Geur wordt namelijk beïnvloed door een aantal factoren zoals de intensiteit en hoeveelheid van de geur, de aard van de geur (bv. zoet) en het al dan niet aangenaam karakter ervan. Om een norm vast te stellen gebruikt men 'de geurdrempel'. Dat is de concentratie van een gasvormige verbinding, uitgedrukt in microgram per kubieke meter, die door de helft van een panel waarnemers wordt onderscheiden van geurvrije lucht. Bovendien speelt tijd ook een rol. Na enige tijd kan een gewoningseffect optreden, waardoor men de geur die oorspronkelijk hinderlijk was, niet meer opmerkt.

Veroorzakers van ernstige geurhinder

Bron: Mira-T 2002 thema's

¹ De Bont R. en Van Larebeke N. : "Vraagbaak luchthavens", Steunpunt Milieu en Gezondheid (2003)

Sectoren met een aanzienlijke geuruitstoot zijn onder andere de varkens-pluimveehouderijen, de grafische sector, het uitspreiden van mest op akkers en weides, de oppervlaktebehandeling van metalen, verf-, lak-, en drukinktproductie, de petrochemie, de textielveredeling, de stomerijen, de koetswerkreparatie en de afvalverwerking. De bevolking is zelf ook een belangrijke bron van de geurhinder door het opslaan van afval en het wegverkeer. Maar het soort hinder dat zij veroorzaken is in vergelijking met bedrijven, eerder beperkt in tijd en omvang.

Omdat de bronnen van geurhinder zeer divers zijn, is het zo goed als onmogelijk om een overzicht te geven van technische **maatregelen** die bedrijven kunnen treffen om geurhinder te bestrijden. Uiteraard zullen technieken om luchtmissies te vermijden (filters, damprecuperatie, gesloten circuits...) meestal ook een positieve invloed hebben op de geur die vrijkomt. Toch is het beter de geurproblemen aan de bron aan te pakken. Bij de verwerking van slib bijvoorbeeld kan geurhinder voorkomen worden door kalk aan het slib toe te voegen. Hierdoor kunnen micro-organismen in het slib niet overleven en kan gisting en vorming van stinkende gassen (H_2S , mercaptanen...) vermeden worden.

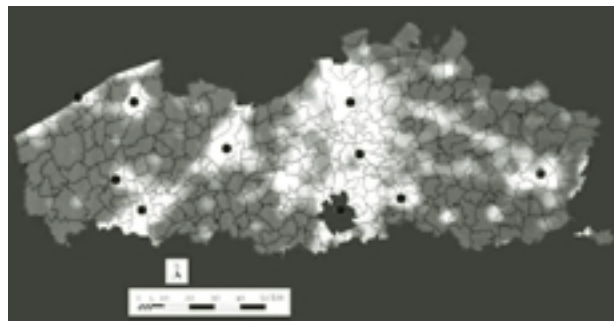
6.7.3 LICHTHINDER

Men spreekt van **lichthinder** wanneer mensen en dieren last ondervinden van kunstlicht zoals bijvoorbeeld verblinding door reclameverlichting of straatlantaarns die de slaapkamer binnenschijnen en daardoor de nachtrust verstoren. Werknemers hebben op de werkplaats voornamelijk last van verblinding met hoofdpijn tot gevolg. Dit komt meestal door een slechte plaatsing van de verlichting en kan meestal verholpen worden door betere armaturen en door een betere plaatsing van deze armaturen. Zo is het beter als de lamp zelf niet zichtbaar is. In de huissfeer zijn er voornamelijk klachten over ongewenste lichtinval in het huis. Dit kan het gevolg zijn van wegverlichting, tuinverlichting

van de burens maar ook bijvoorbeeld door de buitenverlichting van bedrijven. Zo zijn klachten bekend van bewoners naast de Antwerpse havenzone. De lichthinder is er zo erg dat ze in staat zijn om 's nachts in de tuin hun krant te lezen.

In vele bedrijven en op heel wat bedrijfsterreinen zou de verlichting veel efficiënter kunnen. Zo worden vele bedrijventerreinen de ganse nacht onnodig verlicht. Dit zou beperkt kunnen worden tot de tijdstippen waarop van ploeg wordt gewisseld. Dit heeft uiteraard ook zijn weerslag op het energiegebruik van het bedrijf. Het argument dat niet-verlichte gebouwen inbrekers aantrekken blijkt in de praktijk niet te kloppen. Het omgekeerde is eerder waar: het valt minder op als iemand een sterk verlicht gebouw nadert, dan een onverlicht gebouw waar spots aanspringen door een bewegingsdetector.

Niet alleen de industrie is de boosdoener. Ook onze **wegen** worden onnodig verlicht. In 2000 was gemiddeld 83% van de Vlaamse wegen verlicht. Ter vergelijking: onze Duitse burens verlichten hun wegen maar voor 5 %. Ondanks het feit dat België het dichtst verlichte autoniet ter wereld heeft, gebeuren er procentueel gezien toch de meeste verkeersongevallen. Studies tonen aan dat men roekelozier wordt als de weg beter verlicht is. Vooral tussen Ou30 en 5u30, wanneer het erg kalm is op de weg, kan de meeste verlichting uitgeschakeld worden. Dit gebeurt nu al op heel wat wegen.

Bron: VVS: Vlaanderen, ziet er vanuit de ruimte uit als een enorme lichtvlek.

Bijlage 1 :

Checklist milieu en gezondheid

Deze checklist geeft geen antwoorden, ze stelt alleen maar vragen. En dat is ook de bedoeling: het is een geheugensteuntje voor militanten die in hun bedrijf willen werken aan 'milieu en gezondheid'. Waar moet je op letten? Welke aspecten moeten bekeken worden? Waar zou je bedrijf problemen mee kunnen hebben? En waarover moet je als militant in het bedrijf, aan de milieucoördinator, preventieadviseur of bedrijfsleider, op de bijeenkomst van het Comité voor Preventie en Bescherming, vragen stellen en dingen op de agenda zetten. Die lijst van aandachtspunten vind je op de volgende bladzijden.

Pas op: we hebben de vragen in deze lijst bewust zeer algemeen gehouden. Want het ene bedrijf is het andere niet. En vooral ook omdat heel wat detailpunten mee bepaald worden door de milieuwetgeving die geldt voor het bedrijf in kwestie. Deze lijst is bovendien niet volledig. Het is onmogelijk om alle situaties en alle problemen op voorhand in te schatten. Het is dus mogelijk dat er voor jouw onderneming nog andere vragen moeten gesteld worden.
Succes ermee!

1. Milieuvergunning

Tot welke klasse behoort je bedrijf (Vlaanderen: klasse 1, 2 of 3)? (Brussel: klasse 1A, 1B, 2 of 3)?	
Moet je bedrijf een milieuvergunning hebben? Zo ja, is er een vergunning?	
Krijgen de comitéleden een exemplaar van de milieuvergunning en kunnen ze advies geven over de milieuvergunningsaanvragen.	
Zijn er problemen om aan de voorwaarden uit de vergunning te voldoen?	
Staan er bijzondere voorwaarden in de vergunning, die specifiek aan jouw bedrijf zijn opgelegd?	
Wanneer vervalt de huidige vergunning?	
Wanneer de huidige vergunning binnen de 18 maanden vervalt, wordt er dan werk gemaakt van een nieuwe aanvraag?	
Zijn er sinds het laatste vergunningsbesluit wijzingen of uitbreidingen in het bedrijf geweest? Zo ja, moet hiervoor een nieuwe vergunning aangevraagd worden? Is dit ook gebeurd?	
Zijn er bezwaren vanuit de omgeving gekomen tijdens de laatste vergunningsaanvraag? Wordt aan deze bezwaren tegemoet gekomen?	
Wordt het comité op de hoogte gebracht van milieuvergunningsaanvragen van klasse I bedrijven uit de buurt? (Vlaanderen)	

2. Algemene milieu en gezondheidsaandachtspunten

Is je bedrijf gevestigd in of in de omgeving van een waterwingebied, een woonkern, een natuurgebied, een landbouwgebied of een gebied met veel grondverzakkingen? Levert dit problemen?	
Is er in jouw bedrijf een milieucoördinator? (Vlaanderen) Wie is bevoegd voor milieu-aangelegenheden als er geen milieucoördinator aangesteld is?	
Krijg je het milieujaarverslag (voor 15 maart) en het jaarverslag van de milieucoördinator (voor 1 april) op tijd en wordt het besproken op het Comité PB? (Vlaanderen)	
Geeft de bedrijfsleider een jaarlijkse toelichting over het milieubeleid van de onderneming? Wordt dit besproken op het Comité PB?	
Wie is de preventieadviseur in jouw bedrijf?	
Heeft de preventieadviseur een risicoanalyse doorgevoerd? Worden de werknemers daarbij betrokken?	
Werd een globaal preventieplan en een jaarlijks actieplan opgesteld? Wordt dit besproken op het Comité PB?	
Wordt er een beroep gedaan op een externe dienst PB? Voor welke opdrachten (enkel arbeidsgeneeskunde of meer)?	
Krijg je de verslagen van zowel de interne als externe diensten PB en worden ze besproken op het Comité PB?	
Komen de preventieadviseur, milieucoördinator en bedrijfsarts regelmatig langs op de werkvloer?	
Geeft het Comité PB advies over de aankoop van beschermingsmiddelen?	
Zijn er al werknemers die klachten hebben rond milieu en gezondheidsaspecten?	
Worden de gezondheidsklachten van de werknemers correct en snel behandeld?	

3. Buurt

Zijn er al gezondheidsproblemen en klachten van omwonendenesignaleerd? Zijn er actiegroepen?	
Is er een duidelijk verband met de activiteiten van het bedrijf?	
Zet het bedrijf stappen om aan de klachten tegemoet te komen? Wordt aan oplossingen gewerkt of is er echt sprake van conflicten?	
Organiseert het bedrijf overleg met en informatie aan de mensen uit de buurt over dergelijke problemen?	
Ben je als vakbond betrokken bij dergelijke conflicten met de buurt? Nemen jullie zelf stappen terzake?	
Zijn er van naburige bedrijven (percelen) milieurisico's te verwachten?	

4. Buitenlucht

Heb je een zicht op de emissies in de lucht en de lozingspunten van je bedrijf?	
Zijn er op het gebied van luchtmissies normen opgelegd in de milieuvergunning en/of de wetgeving?	
Vind je in het milieujaarverslag gegevens terug in verband met de bron, de aard en de hoeveelheid van de geloosde stoffen in de omgevingslucht?	
Weet je of voor bepaalde stoffen de normen overschreden worden? Welke zijn de knelpunten op dat vlak? Wat is de oorzaak?	
Zijn er reeds werknemers die gezondheidsklachten gehad hebben over de kwaliteit van de buitenlucht?	
Volg je regelmatig de resultaten van de luchtkwaliteit in de omgeving van het bedrijf? Zijn er al gezondheidsproblemen gemeld vanuit de buurt?	

5. Binnenlucht

Heb je zicht op de kwaliteit van de binnenlucht in je bedrijf?	
Weet je hoe groot de concentratie van de gevaarlijke producten in de binnenlucht is? Worden de wettelijke grenswaarden terzake gerespecteerd?	
Worden in dit verband regelmatig metingen uitgevoerd? Krijgen de comitéleden informatie over de resultaten van deze metingen?	
Heb je reeds schimmelvorming opgemerkt?	
Wordt asbest volgens de wettelijk verplichte methoden verwijderd? Wordt er regelmatig verlucht?	
Staat de ventilatie-installatie juist afgesteld?	
Wordt er binnen het bedrijf gerookt?	
Worden er zoveel mogelijk producten op waterbasis (dit zorgt voor minder giftige gassen) gebruikt (bv.verf op waterbasis)?	
Worden er verbrandingsinstallaties met afvoer gebruikt en zijn ze goed afgesteld?	
Zijn er gezondheidsklachten van de werknemers over de binnenlucht?	

6. Bodem

Zijn de terreinen of het grondwater waarop het bedrijf is gevestigd vervuild? Is dit grondig onderzocht bij de aanvraag van de milieuvergunning?	
Als er bodemverontreiniging vastgesteld is op het bedrijfsterrein? Is er dan al gesaneerd? Zal dit nog gebeuren?	
Is er vervuiling vastgesteld op terreinen buiten de fabriek, bijvoorbeeld de tuinen in de buurt, of nog verder? Wie draait op voor de sanering?	
Zijn er goede procedures om bodemverontreiniging (morsresten, lekkages) snel op te sporen, te melden en op te ruimen?	
Zijn er ondergrondse tanks en leidingen? Worden ze periodiek geïnspecteerd en gekeurd op eventuele lekken? Zijn hierover attesten beschikbaar?	
Zijn de bovengrondse tanks, vulpunten, ontluichtingsleidingen, laad- en lospunten van verontreinigende stoffen en de stockageplaats van eventuele gevaarlijke producten beveiligd tegen bodemverontreiniging (bv. dubbele wand, ondoorlaatbare ondergrond)?	

7. Water

Heb je een zicht op de emissies in het afvalwater en de lozingspunten van je bedrijf?	
Zijn er op het gebied van emissies normen opgelegd in de milieuvergunning en/of in de wetgeving?	
Vind je in het milieujaarverslag gegevens terug in verband met de bron, de aard en de hoeveelheid van de geloosde stoffen in het oppervlaktewater?	
Weet je of voor bepaalde stoffen de normen overschreden worden? Welke zijn de knelpunten op dat vlak? Wat is de oorzaak?	
Passeert het afvalwater eerst langs een zuiveringsstation vooraleer het in de rivier terecht komt? Beschikt je bedrijf over een eigen waterzuiveringsinstallatie?	
Wordt er gewerkt aan een zuiniger gebruik van water in het bedrijf? Bijvoorbeeld het gebruik van luchtkoeling in plaats van waterkoeling; spoelwater meer dan eens te gebruiken; het gebruikte water opnieuw als grondstof te gebruiken; regenwater te gebruiken?	
Gebruikt het bedrijf grondwater als waterbron? Voorziet de milieuvergunning in specifieke bepalingen met betrekking tot de grondwaterwinning?	

8. Geluid, Geur, Licht

Is er een overzicht van de bronnen van geluid?	
Zijn er in verband met geluid normen opgelegd in de milieuvergunning en/of in de wetgeving? Worden de wettelijke grenswaarden voor lawaai gerespecteerd?	
Beschikken de werknemers over de nodige persoonlijke beschermingsmiddelen?	
Klagen de buurtbewoners over geluidsoverlast? Wordt er met deze klachten rekening gehouden?	
Klagen er werknemers over geluidsoverlast? Wordt er met deze klachten rekening gehouden?	
Klagen er buurtbewoners over geuroverlast? Wordt er met deze klachten rekening gehouden?	
Klagen er werknemers over geuroverlast? Wordt er met deze klachten rekening gehouden?	
Klagen er werknemers over lichtoverlast? Wordt er met deze klachten rekening gehouden?	
Klagen er buurtbewoners over lichtoverlast? Wordt er met deze klachten rekening gehouden?	

9. Stralingen

Komen er werknemers in contact met stralingen? Wordt moeite gedaan om dit zoveel mogelijk te beperken? Zijn er genoeg beschermingsmiddelen voorzien?	
Beschermen werknemers die in de buitenlucht werken zich genoeg tegen de zon?	
Komen de werknemers in contact met radioactieve materialen? Worden ze voldoende beschermd?	

10. Gevaarlijke stoffen en afval

Worden er giftige, kankerverwekkende of agressieve producten gebruikt of geproduceerd in je bedrijf? Is er op elke werkplek een lijst aanwezig met de gevaarlijke producten die er worden gebruikt of geproduceerd?	
Krijgen de werknemers via een veiligheidsinformatieblad de nodige informatie en instructies in verband met de risico's en preventiemaatregelen? Krijgen de werknemers indien nodig een goede opleiding?	
Is er in verband met gevaarlijke producten een risicobeoordeling uitgevoerd en zijn de bevindingen bekend gemaakt?	
Is elke container voor gevaarlijke stoffen (bv. vaten, flessen, opslagtanks enz.) voorzien van een etiket met de identiteit van het product en passende waarschuwingen met betrekking tot de gezondheidsgevaaren?	
Wordt het gebruik van gevaarlijke stoffen zoveel mogelijk beperkt door het gebruik van substitutiematerialen?	
Heb je een zicht op de afvalstromen van het bedrijf? Welke afvalstoffen? Waar gaan ze naar toe? Selectieve inzameling?	
Vind je in het milieuarverslag gegevens terug in verband met de bron, de aard en de hoeveelheid van het geproduceerde afval?	

Bijlage 2 :

Wie is wie in het milieu?

DE MILIEUDESKUNDIGEN VAN HET ACV

Milieudeskundigen beroepscentrales

CCOD: Marc De Keyser, 02/230.45.62; **LBC-NVK:** Renaat Hanssens, 03/220.87.11; **ACV-Voeding en Diensten:** Yves Giets, 02/500.28.11; **ACV-Bouw en Industrie:** Justin Daerden en Patrick Franceus, 02/285.02.11; **ACV-Energie-Chemie:** Pierre Peirens, 02/739.45.45; **COC:** Rudy Van Renterghem, 02/285.04.40; **COV:** Rachel De Veirman, 02/227.41.11; **ACV-Metaal:** Johan Verbrugghe, 015/62.72.72; **ACV-Textura:** Griet Stevens, 09/222.57.01; **ACV-Transcom:** Luc Coeckelbergs, Joris Kerkhofs of Joris Welters, 02/549.07.60.

Milieudeskundigen gewestelijke verbonden

ACV-Aalst-Oudenaarde: Yvan Roeland, 053/77.92.92; **ACV-Antwerpen:** Karel Mennes, 078/15.20.58; **ACV-Brugge:** Wilfried Herpoele, 050/44.41.11; **ACV-Brussel-Halle-Vilvoorde:** Daan Vanderhulst, 02/508.87.11; **ACV-Gent-Eeklo:** Marie-Jeanne De Pauw, 09.265.42.11; **ACV-Kempen:** Lieve Cox, 014/40.30.80; **ACV-Leuven:** Bart Dumoulin, 016/21.93.11; **ACV-Limburg:** Els Kerkhofs, 011/29.17.03; **ACV-Mechelen-Rupel:** Antoine Van Den Broeck, 015/28.85.11; **ACV-Midden-West-Vlaanderen:** Frans D'Haeyere, 051/26 90 00; **ACV-Oostende-Westhoek:** Wim David, 059/55.25.11; **ACV-Waas en Dender:** Giovanni De Greef, 03/760.13.10; **ACV-Zuid-West-Vlaanderen:** Marianne Demeestere, 056/23.55.11.

Je kan al deze personen ook per e-mail bereiken: voornaam.achternaam@acv-csc.be.

Bijvoorbeeld: mariejeanne.depauw@acv-csc.be of frans.dhaeyere@acv-csc.be

MILIEUINSPECTIE

De milieu-inspectie ziet onder andere toe op de naleving van de milieuwetgeving en de exploitatievoorwaarden uit de milieuvergunning.

Vlaanderen

Centrale Afdeling Milieu-inspectie

Graaf de Ferrarisgebouw
Koning Albert II-laan 20 bus 8
1000 Brussel
Tel : 02/553.81.83
Fax : 02/553.80.85
E-mail : milieu-inspectie@lin.vlaanderen.be

Milieu-inspectie Antwerpen

Vlaams Administratief Centrum
Copernicuslaan 1 bus 19
2018 Antwerpen
Tel : 03/224.64.26
Fax : 03/224.64.28
E-mail : milieu-inspectie.ant@lin.vlaanderen.be

Milieu-inspectie Limburg

Taxandria-Center
Gouverneur Roppesingel 25
3500 Hasselt
Tel : 011/26.42.60
Fax : 011/26.42.61
E-mail : milieu-inspectie.lim@lin.vlaanderen.be

Milieu-inspectie Oost-Vlaanderen

Apostelhuizen 26K
9000 Gent
Tel : 09/235.58.50
Fax : 09/235.58.79
E-mail : milieu-inspectie.ovl@lin.vlaanderen.be

Milieu-inspectie Vlaams-Brabant

Waaistraat 1 bus 2
3000 Leuven
Tel : 016/21.11.50
Fax : 016/21.11.51
E-mail : milieu-inspectie.vbr@lin.vlaanderen.be

Milieu-inspectie West-Vlaanderen

Koningin Astridlaan 29
8200 Brugge
Tel : 050/40.42.11
Fax : 050/39.15.12
E-mail : milieu-inspectie.wvl@lin.vlaanderen.be

Brussel

Brussels Instituut voor
Milieubeheer
Gulledelle 100
1200 Brussel
Tel : 02/775.75.75
Fax : 02/ 775.76.21
E-mail : info@ibgebim.be

INSPECTIE WELZIJN OP HET WERK

De inspectie welzijn op het werk is de nieuwe naam voor wat we vroeger kenden als de technische en medische inspectie van de FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg. Deze inspectie staat in voor de naleving van de welzijnswetgeving en dus de veiligheid en gezondheid van de werknemers. Ze controleert ook de goede werking van de Comités PB (bv. de informatie- en adviesrechten).

Antwerpen

Theater Building
Italiëlei 124 - bus 77
2000 Antwerpen
Tel : 03/232.79.05
Fax : 03/226.02.53
E-mail : www.antwerpen@meta.fgov.be

Brussel

Ernest Blerotstraat 1
1070 Brussel
Tel : 02/233.45.46
Fax : 02/233.45.23
E-mail : www.brussel@meta.fgov.be

Limburg

Verwilghensingel 75 bus 2
3500 Hasselt
Tel : 011/22.31.72
Fax : 011/23.36.89
E-mail : www.limburg@meta.fgov.be

Oost-Vlaanderen

Administratief Centrum
"Ter Plaeten"
Sint-Lievenslaan 33 B
9000 Gent
Tel.: 09/268.63.30
Fax : 09/268.63.20
E-mail : www.oost.vlaanderen@meta.fgov.be

West-Vlaanderen

Breidelstraat 3
8000 Brugge
Tel : 050/44.20.20
Fax : 050/44.20.29
E-mail : www.west.vlaanderen@meta.fgov.be

Vlaams Brabant

Philipssite 3A, bus 8
3000 Leuven
Tel : 016/31.88.30
Fax : 016/31.88.44
E-mail: www.vlaams.brabant@meta.fgov.be

**AFDELING VAN HET
TOEZICHT OP DE
CHEMISCHE RISICO'S:**

staat in voor de controle van de
veiligheid in SEVESO-bedrijven
Belliardstraat 51
1040 Brussel
Tel : 02/233.45.12
Fax : 02/233.45.69
E-mail : crc@meta.fgov.be

**VLAAMSE GEZOND-
HEIDSINSPECTIE****Coördinatiecel Vlaamse
Gezondheidsinspectie**

Administratie Gezondheidszorg
Markiesgebouw
Markiesstraat 1
1000 Brussel
Tel : 02/553.35.09
Fax : 02/553.36.90
E-mail : preventievegezondheidszorg@vlaanderen.be

Gezondheidsinspectie Antwerpen

Copernicuslaan 1, bus 5
2018 Antwerpen
Tel : 03/224.62.08
Fax : 03/224.62.01
E-mail : gezondheidsinspectie.antwerpen@vlaanderen.be

**Gezondheidsinspectie
Vlaams-Brabant**

Brouwersstraat 1, bus 4
3000 Leuven
Tel : 016/29.38.58
Fax : 016/29.37.69
E-mail : gezondheidsinspectie.vlaamsbrabant@vlaanderen.be

Gezondheidsinspectie Limburg

Koningin Astridlaan 50 bus 7
3500 Hasselt
Tel : 011/74.22.40
Fax : 011/74.22.59
E-mail : gezondheidsinspectie.limburg@vlaanderen.be

**Gezondheidsinspectie
Oost-Vlaanderen**

Elf Juliestraat 45
9000 Gent
Tel. 09/244.83.60
Fax : 09/244.83.70
E-mail : gezondheidsinspectie.oostvlaanderen@vlaanderen.be

**Gezondheidsinspectie
West-Vlaanderen**

Spanjaardstraat 15
8000 Brugge
Tel : 050/44.50.70
Fax : 050/34.28.69
E-mail : gezondheidsinspectie.westvlaanderen@vlaanderen.be

**ANDERE ADRESSEN
EN LINKS****Aminal**

De Vlaamse milieuadministratie
Graaf Ferrarisgebouw, Koning
Albert II-laan 20
1000 Brussel
Tel : 02/553.80.11
E-mail : aminal@lin.vlaanderen.be
<http://www.mina.be>

Arbeid & Milieu vzw

Statiestraat 179
2600 Berchem
Tel : 03/218.74.72
Fax : 03/218.80.77
<http://www.a-m.be>
Samenwerkingsverband tussen de
vakbonden en de milieubeweging
in Vlaanderen.

Bond Beter Leefmilieu vzw (BBL)

Koepel van Vlaamse milieuvereni-
gingen Tweeherkenstraat 47
1000 Brussel
Tel : 02/282.17.34
Fax : 02/230.53.89
Website : <http://www.bondbeterleefmilieu.be>

**Emis (Energie en Milieu
Informatiesysteem
voor het Vlaamse Gewest)**

<http://www.emis.be>
Alle informatie over milieu in
Vlaanderen samen op 1 website
(o.a de volledige wetgeving, best
beschikbare technieken, ...)

**FOD Werkgelegenheid,
Arbeid en Sociaal Overleg en
Arbeidsinspectie**

Belliardstraat 51

1040 Brussel

Tel : 02/233.41.11

<http://meta.fgov.be>

Op deze site is alle wetgeving in verband met welzijn op het werk te vinden.

Steunpunt milieu en gezondheid

Samenwerkingsverband tussen de verschillende Vlaamse universiteiten, het VITO en het PIH: doen onderzoek naar de relatie tussen milieu en de gezondheid

<http://www.milieu-en-gezondheid.be/>

**VITO (Vlaamse Instelling
voor Technologisch Onderzoek)**

Boeretang 200

2400 Mol

Tel : 014/33.55.11

Fax : 014/33.55.99

<http://www.vito.be>

Vito is een onafhankelijk onderzoekscentrum onder andere in de domeinen energie en leefmilieu.

**VMM (De Vlaamse
Milieumaatschappij)**

A. Van De Maelestraat 96

9320 Erembodegem

Tel : 053/726.445

E-mail : info@vmm.be

<http://www.vmm.be>

Op deze site vind je alles over de kwaliteit van lucht en water in Vlaanderen.

**OVAM (De Openbare
Afvalstoffenmaatschappij voor
het Vlaamse Gewest)**

Stationsstraat 110

B-2800 Mechelen

Tel : 015/284.284

Fax : 015/203.275

E-mail : info@ovam.be

<http://www.ovam.be>

OVAM houdt zich bezig met het Vlaamse beleid inzake afval en bodem.

www.acv-online.be

Dit is een brochure in het kader van het Vlaamse intersyndicale milieuproject.
De brochure kwam tot stand met de financiële steun van de Vlaamse overheid.

Deze brochure werd gedrukt op milieuvriendelijk papier met behulp van inkt op vegetale basis.